

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**LİSE GENÇLİĞİNDE DİNİ SOSYALLEŞME;
BATMAN İL MERKEZİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans

Ebru ELER ÇAY

Çorum 2019

**LİSE GENÇLİĞİNDE DİNİ SOSYALLEŞME;
BATMAN İL MERKEZİ ÖRNEĞİ**

Ebru ELER ÇAY

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU

ÇORUM-2019

KABUL VE ONAY

Ebru ELER ÇAY tarafından hazırlanan *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme; Batman İl Merkezi Örneği* başlıklı bu çalışma, 21/06/2019. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / öyçöklüğü ile başarılı bulunarak yüksek lisans / doktora / sanatta yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Başkan)

İmza

Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU (Danışman)

İmza

Doç. Dr. Macid YILMAZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü 4.

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim.
(21/06/2019)

İmzası

Ebru ELER ÇAY

ÖZET

ELER ÇAY, Ebru. *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme; Batman İl Merkezi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Bu çalışma, günümüzün değişen sosyo-kültürel ortamında sosyalleşen ergenlik çağındaki bireylerin dindarlık yöneliminin ve dini sosyalleşme kanallarının etkisinin araştırıldığı bir saha araştırmasıdır. Sosyalleşme sürecinde gençlerin dini inanç, tutum ve davranışları üzerinde yaş, eğitim, ekonomik durum gibi demografik özelliklerin yanı sıra aile, eğitim, toplumsal çevre ve kitle iletişim araçları gibi sosyal faktörlerin de önemli etkisi bulunmaktadır. Bu çalışmada, gençlerin dini toplumsallaşması üzerinde önemli rol oynayan demografik ve sosyal faktörlerin etki düzeyi araştırılmıştır. Buradan hareketle 8 hipotez geliştirilmiş ve saha araştırması sonucu ulaşılan bulgulardan hareketle hipotezler test edilmiştir.

Araştırmanın evreni, Batman il merkezinde eğitim gören lise gençlerinden oluşmaktadır. Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında, basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 731 deneğe Kişisel Bilgi Anketi, Dini Toplumsallaşma Faktörleri Anketi ve Dini Yönelim Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle örneklem grubunun hem demografik değişkenlere göre farklılaşma olup olmadığı incelenmiş hem de sosyalleşme kanallarının dini tutum ve davranışlar üzerinde etki düzeyi analiz edilerek hipotezler test edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 22.0 Windows paket programı kullanılarak istatistiksel analizi, t-testi (Independent-Samples T Tests), Varyans Analizi (Analysis of Variance, ONE-WAY-ANOVA), Tukey HSD (Post Hoc Comparison) testleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, örneklem grubunun okul türü, sosyo-kültürel tabaka gibi demografik özelliklerine göre dini yönelimlerinde farklılaşma olduğu saptanırken yaşın herhangi bir farklılaşmaya yol açmadığı saptanmıştır. Ayrıca, bireylerin dini tutum ve davranışları üzerinde dini sosyalleşme faktörlerinin önemli etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Dini Sosyalleşme, Lise Gençliği, Dini Yönelim, Batman İl Merkezi

ABSTRACT

ELER ÇAY, Ebru. *Religious Socialization in the High School Youth; the Case study of Batman City Centre*, (Master Thesis), Çorum, 2019.

This study is a field research in which the effects of religious orientation and religious socialization channels of adolescents who are socialized in today's changing socio-cultural environment are investigated. Social factors such as family, education, social environment and mass media have a significant effect on the religious beliefs, attitudes and behaviours of the youth during the socialization process as well as demographic characteristics such as age, education and economic status. In this study, the effect level of demographic and social factors that play an important role on the religious socialization of young people was investigated. Based on this, 8 hypotheses were developed and hypotheses were tested based on the findings of field research.

The target population of the study consists of high school youth who study in Batman city centre. Between February-March 2019, 731 subjects selected by simple random sampling method were administered Personal Information Questionnaire, Religious Socialization Factors and Religious Orientation Scale. Based on the findings, it was examined whether the sample group differed according to demographic variables, and the level of influence of socialization channels on religious attitudes and behaviours were analysed and hypotheses were tested. In the evaluation of the data, statistical analysis, t-test (Independent-Samples T Tests), Analysis of Variance, ONE-WAY-ANOVA, and Tukey HSD (Post Hoc Comparison) tests were performed. As a result of the study, it was found that there was a difference in religious orientations according to demographic characteristics of the sample group such as school type, socio-cultural stratum, while age did not cause any differentiation. In addition, it was found that religious socialization factors had significant effects on individuals' religious attitudes and behaviours.

Keywords: Religious Socialization, High School Youth, Religious Orientation, Batman City Centre

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar DİZİNİ.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	4
3.1. Evren ve Örneklem.....	4
3.2. Veri Toplama Araçları.....	5
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	6

BİRİNCİ BÖLÜM DİNİ SOSYALLEŞME

1.1. SOSYALLEŞME SÜRECİ.....	7
1.2. DİNİ SOSYALLEŞME SÜRECİ.....	8
1.2.1. Dini Sosyalleşme Sürecinde Etkili Olan Faktörler	9
1.2.2. Dini Sosyalleşme Safhaları	15

İKİNCİ BÖLÜM GENÇLİK DÖNEMİNDE DİNİ SOSYALLEŞME; BATMAN İL MERKEZİ ÖRNEĞİ

2.1. BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE GÖRE ÖRNEKLEMİN GENEL NİTELİKLERİ.....	21
2.2. LİSE GENÇLİĞİNDE DİNİ YÖNELİM	24
2.2.1. Cinsiyet ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi.....	24
2.2.2. Yaş ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi.....	25
2.2.3. Okul Türü ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi	27

2.2.4. Sınıf Seviyesi ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi.....	29
2.2.5. Dindarlık Algısı ve Gençlerde Dini Yönelim ilişkisi	30
2.2.6. Toplumsal Tabaka ve Gençlerde Dindarlık İlişkisi.....	31
2.3. SOSYALLEŞME KANALLARI VE DİNİ YÖNELİM İLİŞKİSİ; DİNİ	
SOSYALLEŞME SÜRECİ.....	32
2.3.1. Aile ve Gençlerde Dini Yönelim.....	32
2.3.1. Eğitim Kurumları ve Gençlerde Dini Yönelim	37
2.3.3. Sosyal Çevre ve Gençlerde Dini Yönelim.....	43
2.3.4. Kitle İletişim Araçları ve Dini Yönelim İlişkisi	48
SONUÇ	56
KAYNAKÇA.....	58
EK.....	64

TABLULAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1: Cinsiyete Göre Dağılım	21
Tablo 2.2: Yaşa Göre Dağılım	21
Tablo 2.3: Okul Türüne Göre Dağılım	22
Tablo 2.4: Sınıf Seviyesine Göre Dağılım	22
Tablo 2.5: Dindarlık Algılamalarına Göre Dağılım.....	23
Tablo 2.6: Batman’da İkamet Etme Süresine Göre Dağılım	23
Tablo 2.7: Batman’a Gelmeden Önce Yaşanılan Yere Göre Dağılım.....	23
Tablo 2.8: Sosyo-Ekonomik Tabakaya Göre Dağılım.....	24
Tablo 2.9: Cinsiyete Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi..	25
Tablo 2.10: Yaşa Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	26
Tablo 2.11: Okul Türü & Aile Tarafından Dini Bilgi Alma Çapraz Tablosu.....	27
Tablo 2.12: Okul Türüne Göre Aileden Dini Eğitim Alma Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	27
Tablo 2.13: Okul Türüne Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi	28
Tablo 2.14: Sınıf Seviyesi & Dindarlık Düzeyi Çapraz Tablosu.....	29
Tablo 2.15: Sınıf Seviyesine Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	30
Tablo 2.16: Dindarlık Algılamaya Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi	30
Tablo 2.17: Toplumsal Tabakaya Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	32
Tablo 2.18: Aileden Dini Eğitim Alma Frekans Analizi	33
Tablo 2.19: Annenin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	33
Tablo 2.20: Babanın Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	34

Tablo 2.21: Kardeşin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi.....	35
Tablo 2.22: Büyük Anne-Büyük Babanın Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	38
Tablo 2.23: Yakın Akrabanın Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	39
Tablo 2.24: Okul Din Dersinin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	38
Tablo 2.25: Dini Gruplar (Tarikat ve Dini Cemaat) Hakkındaki Düşünce.....	39
Tablo 2.26: Dini Bilgi ve Tutum Oluşumunda Dini Gruplar (Tarikat ve Dini Cemaat) Etkisinin Frekans Analizi.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablo 2.27: Okul Dışında Dini Bilgi Öğrenme Yönteminin Frekans Analizi	40
Tablo 2.28: Diyanet İşleri Başkanlığının Düzenlediği Kurs/Toplantı/Seminerlere Katılım	41
Tablo 2.29: Resmi Dini Kurumların Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	41
Tablo 2.30: Okul Dışında Dini Bilgi Öğrenme Gayreti.....	42
Tablo 2.31: Okul Haricinde Dini Bilgi Öğrenme Yolları	42
Tablo 2.32: Okul Harici Dini Öğrenme Yönteminin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	42
Tablo 2.33: Okul Arkadaşının Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	46
Tablo 2.34: Mahalle Arkadaşının Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	46
Tablo 2.35: Komşunun Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi.....	47
Tablo 2.36: Din Dersi Öğretmeninin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	48
Tablo 2.37: Din Görevlilerinin (imam vb.) Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	49

Tablo 2.38: Çevredeki Dindar İnsanların Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	50
Tablo 2.39: Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme Frekans Analizi	49
Tablo 2.40: Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme İstatistiksel Analizi	49
Tablo 2.41: Dini Yayın ve Programların Hakkındaki Düşünce.....	50
Tablo 2.42: Dini Yayın ve Programların Hakkındaki Düşüncenin İstatistiksel Analizi	51
Tablo 2.43: Televizyonun Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi.....	54
Tablo 2.44: Radyonun Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi.....	55
Tablo 2.45: Gazetenin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi.....	55
Tablo 2.46: Kitap ve Derginin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi	56
Tablo 2.47: İnternetin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi.....	56

SİMGELER VE KISALTMALAR

¶	: Paragraf
A	: Cronbach's Alpha değeri
çev.	: Çeviren
DEM	: Değerler Eğitimi Merkezi
der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
F	: F değeri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
N	: Kişi sayısı
p	: Anlamlılık seviyesi (p değeri)
S	: Standart sapma
X	: Ortalama

ÖN SÖZ

Din insanlığın başlangıcından itibaren var olan sosyo-kültürel bir unsurdur. Bu nedenle din neredeyse tüm toplumlarda görülmekte, varlığını bir şekilde hissettirerek, insanlar arası ilişkileri düzenleyen, sosyal kural ve normları belirleyen bir kurumdur.

Sürekli bir şekilde hızla gelişen ve değişen günümüz dünyasında toplumsal doku da bulunduğu bölgeye, muhatap aldığı insanlara göre sosyal kural ve normları etkileyip bu değişim ve gelişime göre güncellenmektedir.

Sosyalleşmeye en genel ifadeyle bireyin içinde yaşadığı topluma uyum sağlama süreci denirse, bu süreçte kimlik kazanan birey toplumsal norm ve kurallara göre yaşama kültürünü de kazanmaya başlar. Birey gelişim dönemlerine uygun olarak sosyalleşme sürecinden geçer. Doğumla başlayan sosyalleşme ölüme kadar devam eden bir süreçtir.

Bireyin dini sosyalleşmesi de hiç kuşkusuz sosyalleşme süreciyle doğrudan ilgilidir. Çalışmamızda hedef kitlemiz olan gençlerin dini sosyalleşme sürecinde; aile, okul, sosyal çevre, kitle iletişim araçları gibi etkenlerin hangilerinden ne boyutta etkilendiğini tespit etmeyi amaçlıyoruz.

Araştırmamızın kapsamı Batman il merkezinde bulunan liselerde eğitim öğretime devam eden 9-12.sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

Farklı kültür, ırk ve dini inançların bulunduğu, ülkemiz açısından da stratejik öneme sahip olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, lise gençlerinin dini sosyalleşme süreçlerinde etkilendikleri etken ve araçların neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşur: Birinci bölüm olan “Dini Sosyalleşme” kısmında, sosyalleşme, dini sosyalleşme, dini sosyalleşme sürecinde etkili olan faktörler ve dini sosyalleşme safhaları teorik olarak incelenmiştir.

İkinci bölüm ise saha araştırmasıdır. Bu bölümde, “Gençlik Döneminde Dini Sosyalleşme; Batman İl Merkezi Örneği” başlığı altında; bağımsız değişkenlere göre örneklemin genel nitelikleri, lise gençlerinde dini yönelim ve sosyalleşme kanalları ve dini yönelim ilişkisi: dini sosyalleşme süreci olmak üzere, araştırmanın bulgular ve yorum kısmından oluşur. Batman il merkezinde eğitim ve öğretime devam eden 9-12.

sınıf A şubelerinden seçilen örnekleme uygulanmasıyla elde edilen bulguların istatistiksel yorumu yapılmıştır.

Çalışmamız araştırmanın bulgularıyla ve hipotezlerin sonuçlarıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılarak sonuçlandırılmıştır.

Çalışma birçok kişi ve kurumun katkı ve yardımları sonucu gerçekleştirilmiştir. Lisans döneminden itibaren rehberlik yapıp yönlendirmelerde bulunan, uzun süren tez dönemine rağmen benden ümidini kesmeyen, maddi manevi desteğini ihtiyaç duyduğum her an hissettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU'ya, kendilerinden ders aldığım değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. İsmet ALTIKARDEŞ'e, Doç. Dr. Sefer YAVUZ'a ve tez savunma jüri üyeleri Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR ve Doç. Dr. Macid YILMAZ'a en içten şükranlarımı arz etmek istiyorum. Ayrıca beni sürekli motive edip, destek olan eşim Rıfat'a; anketlerin yapılmasında her türlü kolaylığı sağlayan okul idarecilerine, anket formlarını vakit ayırarak cevaplayan gençlere de çok teşekkür ediyorum.

Ebru ELER ÇAY

Batman-2019

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

"Sosyalleşmenin fonksiyonu bireyin ihtiyaç duyduğu yetenek ve disiplini temin etmek, geliştirmek, toplumun istek ve arzularını, değerler sistemini, idealleri ona aktarmak ve özellikle sosyal hayatta oynayacağı ve yerine getireceği rolleri bireye öğretmektir (Dönmezer, 1999, s.23). Sosyalleşme bir süreçtir ve bu süreç doğum anında başlayarak ömür boyu devam eden bir serüven, uzunca bir yolculuktur ve bu süreçteki insan sosyal bir varlıktır.

Sosyalleşmedeki en önemli faktörlerden biri farkındalık olmakla birlikte birey sosyalleşmeye doğumla birlikte başlamış olsa da “çevresinde bir farkındalık oluşturacak şekilde gerçek anlamda sosyalleşme süreci 2-6 yaş arasında başlamakta (Çabuk ve Kaya, 2012, s.111) ve bir ömür boyu devam etmektedir.

Sosyoloji bir toplum bilimi olarak bireyin çalışma ve gelişme özellikleri ile diğer canlılardan ayrıldığını kanıtlayan bilim dalıdır. İnsanların diğer canlılardan ayrılması ve toplumsal bir yaşam tarzına sahip olması tabii ki kişinin ait olduğu toplumun değer yargıları, inançları, bilgileri, davranışları ve sonuçta dünyaya dair bir bakış açısı kazanmasını sağlar.

Kişi toplumda öğrendiği bilgileri hayatına uygulayarak yaşadığı toplumun kurallarına uygun hareket etmiş olacaktır. Fakat gelişen dünya düzeninde ve özellikle de teknolojik ilerlemelerle “toplum – birey” arasında önemli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.

Artık her türlü bilgiyi kolayca elde edebilen birey bu kolaylığın bir sonucu olarak farklı toplumların inanç, kültür, bilgi, yaşayış ve değer yargılarına da aynı derecede yakındır ve bu yakınlık çoğu zaman bireyin diğer toplumların inanç, kültür, bilgi, yaşayış ve değer yargılarından etkilenecek şekilde ait olduğu toplumun çizgilerinin dışına çıkmasıyla da “birey-toplum” çatışması geliştirmeye devam eder.

Bireyin sosyalleşme sürecine başladığı ilk topluluk ailedir. Dolayısıyla çatışmalarında başlangıç merkezi çoğunlukla aile olup ailenin dini inançları, eğitim durumları ve sosyoekonomik durumları gibi faktörler çatışmanın büyüklüğünü belirlemektedir. Eğer aile çocuğun dış dünyaya sorunsuz bir şekilde açılmasını

sağlayacak donanıma sahipse ve bunu çocuğuna aktarabilmiş ise çocuk karşılaştığı yeni inançları o denli daha iyi irdeler ve analiz ederek, kendi aile ve toplum inançları ile benzerlik ve ayrışmalarını belirleyerek kendinden ve inançlarından daha emin bir birey olarak toplumdaki yerini alır.

Ayrıca değişen ve sürekli gelişen yaşam biçimlerinde her toplumun kendi dini inanışını ve bu inanışla ilişkilendirdiği veya ilişkilendirmediği yaşam tarzını gözlemleyip sosyalleşmenin önemli bir ögesi olan öğrenme ile de inanç ve düşünce dünyasının ve dini şahsiyetinin nasıl değiştiğine ve geliştiğine yani dini sosyalleşmenin bireyde nasıl gerçekleştiğine dair incelemeler merak konusudur.

Her birey doğası gereği dine ve inançlara karşı bir eğilim içerisindedir. Bu eğilim sosyal çevrenin etkisiyle zamanla gelişebildiği gibi tükenebilmektedir de. Çocukluk dönemlerinde ailelerin bilgi birikimleri doğrultusunda çoğunlukla öğüt ve telkinlerle başlayan dini inanış gençlik ve ergenlik dönemlerinde çoğunlukla özenme ve taklit etme üzerine kurulmuştur.

Burada araştırmak istediğimiz problemi ifade edecek olursak lise çağlarındaki bireylerin, ergenlikten genç yetişkinliğe geçiş dönemlerindeki dini sosyalleşmeleri sürecinde cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyoekonomik durumlarının kişilerin dini tutumlarına olan etkileri ve farklılıklarının neler olduğu ve bu çerçevede içerisinde;

- Aile
- Din eğitimi veren kurumlar
- Kitle İletişim araçları
- Sosyal çevre

gibi sosyal faktörlerin inanç, tutum ve davranışlar üzerindeki etkilerini ve farklılıklarını belirlemek temel amaçtır.

Bu çerçevede araştırmanın hipotezleri şöyledir:

H1: Cinsiyetler arasında dini yönelim farklılığı yoktur.

H2: Yaş grupları birbirine çok yakın olduğu için dini yönelimleri arasında bir farklılık beklenmez.

H3: Din dersi ağırlıklı okulların diğer okul türlerine göre dini yönelimlerinde farklılık olması beklenmektedir.

H4: Sınıf seviyeleri arasında yaş farkı keskin olmadığı için dini yönelim üzerindeki etkisinde farklılıklar beklenmez.

- H5a: Annenin gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır.
- H5b: Babanın gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır.
- H5c: Büyük anne-büyük babanın gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır.
- H5d: Yakın akrabanın gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır.
- H6a: Okul din dersinin lise gençlerinin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır.
- H6b: Dini grup- tarikat-cemaatlerin lise gençlerinin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır.
- H6c: Resmi dini kurumların lise gençlerinin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır.
- H7a: Okul arkadaşının gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir.
- H7b: Mahalle arkadaşının gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir.
- H7c: Komşuların gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir.
- H7ç: Okullarda din dersi öğretmenlerinin gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir.
- H7d: Din görevlilerinin gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir.
- H7e: Çevredeki dindar insanların gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir.
- H8a: Televizyon gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olur.
- H8b: Radyo gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olmaz.
- H8c: Gazete gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olmaz.
- H8ç: Kitap/dergi gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olur.
- H8d: İnternet gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olur.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Toplumsal gelişmeler, bireylerin sosyalleşme sürecini etkilediği gibi dinsel yaşayış biçimlerini de etkilemektedir.

Araştırmanın temel amacı da Güneydoğu Anadolu Bölgesinin hızla gelişen ili olan Batman'da, il merkezindeki lise gençlerinin dini sosyalleşmelerinde etkili olan kanalların araştırılmasıdır. Böylece özelde Batman'daki lise gençlerinin, genel anlamda ise Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki gençlerin dini sosyalleşmeleri ile ilgili verilerin elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Batman Güneydoğu Anadolu Bölgesinin, 1990 yılına kadar Siirt iline bağlı bir ilçesi iken il olmuş, özellikle bölgede bulunan petrol sayesinde hızla gelişen ve gelişmeye devam eden ve nüfusunun büyük bir bölümü genç bireylerden oluşan ili olması açısından oldukça öneme sahiptir. Çalışmamızda, gençlerin (14-19 yaş arasında) sosyalleşme sürecinde gelişmelerden ne derece etkilendiklerini ve buradan hareketle dini benliklerini nasıl temellendirdikleri hakkında önemli verilerin elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Batman ilinde yapılan ve yapılıyor olan akademik çalışmalar, ilin bireyleri hakkında toplumsal, kültürel ve inançsal birçok bilgi vermektedir. Ayrıca daha sonra yapılacak olan çalışmalara da ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Özel olarak da Batman'daki, lise gençlerinin sosyolojik farklılıklarının neler olduğu, dini tecrübelerinin ne gibi elementlere dayandığının tespit edilmesi açısından önemi büyüktür.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın örneklemini Batman il merkezinde bulunan lise gençleri oluşturmaktadır.

Batman il merkezinde, Anadolu Lisesi türünde 20, Anadolu Meslek Lisesi türünde 10, Fen Lisesi türünde 1, Sosyal Bilimler Lisesi türünde 1, Anadolu İmam Hatip Lisesi türünde 4, Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi türünde 2 ve Spor Lisesi türünde 1 okul olmak üzere toplam 39 lise bulunmaktadır (MEB, 2019).

Araştırmanın örneklemini belirlerken her okul türünden 1 okul, her sınıf seviyesinden de A şubelerinde bulunan öğrencilerin dahil olacağı şekilde basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Anketimizi Anadolu Lisesi türünde Batman Ziya Gökalp Anadolu Lisesinde bulunan 730 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A ve 12-A sınıflarında kayıtlı bulunan ve anketimizin yapıldığı gün okula gelen 106 öğrenciyle, nitelikli Anadolu Lisesi türünde Batman Anadolu Lisesinde 718 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A ve 12-A şubelerinde kayıtlı bulunan ve anketin yapıldığı gün okula gelen 108 öğrenciyle, Batman Fen Lisesinde bulunan 503 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A sınıflarında bulunan, anketin yapıldığı gün okula gelen ve ankete katılmayı kabul eden 54 öğrenciyle, Batman Sosyal Bilimler Lisesinde bulunan 476 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A, 12-A şubelerinde kayıtlı bulunan ve anketin yapıldığı gün okula gelen 89 öğrenciyle, Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi türünde Batman T.P Fatıma Zehra Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde bulunan 609 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A, 12-A sınıflarında bulunan ve anketin yapıldığı gün okula gelen 93 öğrenciyle, Anadolu İmam Hatip Lisesi türünde Batman Ahmedî Hani Anadolu İmam Hatip Lisesinde bulunan 511 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A, 12-A şubelerinde bulunan ve anketin yapıldığı gün okula gelen 83 öğrenciyle, Anadolu Meslek Lisesi türünde Batman Piri Reis Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde bulunan 771 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A, 12-A şubelerinde bulunan ve anketin yapıldığı gün okula gelen 109 öğrenciyle ve son olarak da Batman Spor Lisesinde bulunan 207 öğrenciden 9-A, 10-A, 11-A, 12-A sınıflarında bulunan ve anketin yapıldığı gün okula gelen 89 öğrenciyle gerçekleştirdik (MEB, 2019).

Anket Batman’da bulunan 39 tane lisedeki 28532 öğrenci arasından 8 lise türünde toplamda 731 öğrenciye uygulanmıştır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmamızın kavramsal içeriğini oluşturan kısımlarla ilgili verilere literatür taraması yapılarak ulaşılmıştır. Öncelikle konumuzla alakalı kitap, dergi, makaleler ve yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerine kütüphaneler ve internet yoluyla ulaşılmıştır.

Araştırmanın uygulama kısmında ise ihtiyaç duyulan verilerin elde edilmesinde ise ana veri toplama aracı olarak anket uygulanmıştır.

Anketimizde veri toplama aracı olarak Yakup Çoştı’nun geliştirmiş olduğu “*Dini Yönelim Ölçeği*” kullanılmıştır (Çoştı, 2009a, s.119-139). Çoştı’nun geliştirip Samsun ili örnekleminde kullandığı ölçeğin güvenilirlik kat sayısı $\alpha=0,87$ (Cronbach’s

Alpha Değeri) ile yüksek güvenilirlik derecesine sahip bir ölçektir. Bizim rnekleme uyguladıktan sonra bulduğumuz değer ise $\alpha=0,80$ 'dir. Yani ölçeğin güvenilirliği Batman rnekleminde de yüksek çıkmıştır.

Dini yönelim leği rnekleme uyguladıktan sonra SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Science) istatistik paket programı ile Frekans Analizi (Descriptive Statistics-Frequencies), t-testi (Independent-Samples T Test), Varyans Analizi (Analysis of Variance), ONE-WAY-ANOVA, Post Hoc Multiple Comparisons (TUKEY HSD) testleri yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmamız Batman il merkezinde bulunan 39 lise arasından 8 liseyle yapılmıştır.

Araştırma, Batman Anadolu Lisesi, Batman Ziya Gökalp Anadolu Lisesi, Batman T.P Fatıma Zehra Anadolu İmam Hatip Lisesi, Batman Sosyal Bilimler Lisesi, Batman Spor Lisesi, Batman Piri Reis Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Batman Ahmedi Hani Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin 9-A, 10-A, 11-A ve 12-A sınıflarındaki öğrenciler ve Batman Fen Lisesi'ndeki 9-A, 10-A ve 11-A sınıflarıyla sınırlıdır. Batman Fen Lisesi'nde 12-A sınıfı ankete katılmak istemediği için araştırmanın dışındadır.

Araştırma 2019 yılının ocak ve şubat aylarında yapılmıştır.

Araştırmada katılımcıların ankette sorulan sorulara verdiği cevapların doğru ve samimi olduğu varsayımı ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM DİNİ SOSYALLEŞME

1.1. SOSYALLEŞME SÜRECİ

Kişinin içinde bulunduğu topluma katılmasını sağlayan sürece sosyalleşme denir. Daha geniş anlamıyla sosyalleşme, ferдин içinde yaşamak durumunda olduğu grubun, toplumun, kültürün ve medeniyetin inançları, bilgileri, değerleri, modelleri ve sembolleri gibi o gruba, topluma, kültüre ve medeniyete mahsus, duyuş, düşünüş, yapış ve inanış biçimleri alması sürecidir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2011, s.316).

Sosyalleşme, ilişkilerde “biz” duygusunun gelişmesi, beraber hareket etme isteğinin ve kapasitesinin gelişmesi anlamına gelmektedir (Ross, 1919, s.652). Bireyin içinde yaşadığı toplumun hayat biçimleriyle uyumlu hale gelmesi ve toplumun kültürel öğelerini öğrenmesidir. Toplumsal açıdan sosyalleşme; doğumla başlayarak sahip oldukları yetenekleri sosyal yaşam içerisinde ortaya çıkarması ve geliştirme süreci ise bireysel açıdan sosyalleşmedir (Kızılçelik ve Erjem, 1994, s.383).

En genel ve yaygın kullanımıyla sosyalleşme kavramını Gecas (2000, s.2855), bir bireyin kendi grubunun normları, değerleri, inanışları, tutumları ve dil karakteristiklerini edindiği etkileşim süreci olarak değerlendirir. Bu edinim sürecinde bireyin benliği ve kişiliği yeniden oluşur ve şekillenir. Bu nedenle sosyalleşme, sosyal yaşamda iki önemli soruna işaret eder: Bir nesilden diğer nesle toplumsal devamlılık ve bireylerin sosyal gelişimi. Sosyoloji içerisinde sosyalleşmeye yönelik iki temel yaklaşım söz konusudur: Birisi sosyalleşmeyi öncelikli olarak sosyal rollerin öğrenilmesi olarak görür. Diğeri -daha yaygın olan görüş- ise sosyalleşmeyi, benliği oluşturma olarak görür. Samimi ve karşılıklı ilişkiler bağlamı içerisinde benlik ve kimliğin gelişimi sosyalleşmenin çekirdeğini oluşturmaktadır (Bucuka, 2017, s.77).

Sosyalleşme geçmiş ve günümüzdeki bütün toplumlarda her zaman varlığını korumuştur. Bir toplum kültürünü ve değerlerini koruyabilmek ve geliştirebilmek için sosyalleşme sürecini önemsemek zorundadır.

Sosyalleşme, ilkel toplumlardan bugüne modern toplumlara değin insanın varoluşuyla birlikte evrensel niteliğini korumuştur. Bütün toplumlar kendi sürekliliklerini sağlamak ve kültürünü olgunlaştırmak amacıyla sosyalleşme sürecini

dikkate almak zorundadırlar. Bireyler, diğer bireylerle etkileşime geçerek onların kendileri için neler düşündüğünü, ayna benlik vasıtasıyla algılar ve kendi benliklerini oluşturur. Bireyler, toplumla olan ilişkileri esnasında ait oldukları grupların kurallarını, değerlerini, kendilerine özgü dillerini edinirken aynı zamanda kişiliklerini de biçimlendirirler. (Çoştı, 2009b, s.119).

En kısa şekliyle “kültürün insandan insana geçişi” şeklinde tanımlanan sosyalleşme, toplumun norm, değer ve inançlarının üyelerine aktarıldığı bir öğrenme ve nakletme mekanizmasıdır (Dönmezer, 1999, s.121-122). Sosyalleşme, "ferdin içinde yaşadığı grubun, toplumun, kültürün ve medeniyetin inançları, bilgileri, değerleri, modelleri ve sembolleri gibi o gruba, topluma, kültüre ve medeniyete mahsus duyuş, düşünüş, yapış ve inanış biçimlerini alması ve kendi tipinde 'özdeşleştirmek' suretiyle şahsiyetine mal etmesi ve böylece çevresine uyum sağlama sürecidir” (Günay, 1981, s.195).

“Sosyalleşme” kavramını anlamak, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı hayatta, “beşikten mezara” diye tabir edilebilecek bir “sosyal kuşatılmışlık ağının” içinde, aktif ya da pasif, istemli ya da istemsiz bir şekilde maruz kaldığı bütün olgu, olay, anlam ve değerler sağanağının ve işleyen sosyal süreçlerin farkına varması açısından önemlidir (Özdemir, 2018, s.76).

1.2. DİNİ SOSYALLEŞME SÜRECİ

Dini sosyalleşme, kişinin, toplumun dini kültür unsurları, değerleri, sembolleri ve modellerini alarak kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece dini kişiliğin oluşmasından ibaret bulunan bir süreçtir (Akyüz-Çapcıoğlu, 2011, s.318).

Dini sosyalleşme, “her bir dinin ya da dinî geleneğin kendine özgü inanç, öğreti ve kuralları gözetiminde, kişinin nasıl bir dinî tutum geliştirmesi gerektiğinin öğretilmesi ve bunun sonucunda da kişinin içinde bulunduğu toplumun dinî alışkanlıklarına ve beklentilerine uygun davranışlar göstermesi sürecidir” (Çoştı, 2011, s.38-39). Çoştı dini sosyalleşme sürecini 3 aşamalı olarak ele almaktadır:

- Her bir dinin ya da dini geleneğin kendine özgü inanç, öğreti ve kuralları bulunmaktadır ve bu doğrultuda da dini sosyalleşme deneyimi farklılaşmaktadır.

- Dini sosyalleşme, bir öğrenme/öğretme sürecidir.
- Dini sosyalleşme sonucunda, kişinin içinde bulunduğu toplumun alışkanlıklarına ve beklentilerine uygun davranışlar göstermesi hedeflenmektedir (Çoştu, 2011, s.38-39).

Dini sosyalleşme, bireyin, sosyo-dini bir bağlam içinde toplumun dini normlarını, inanç ve uygulamalarını öğrenmesi ve özümsemesi süreci olarak tanımlanabilir. Çocuk dünyaya geldiğinde sosyalleşme sürecinde sosyal kişiliğini oluştururken, buna paralel olarak dinsel kimliği de oluşmaya başlar. Çocuk dünyaya dini, ahlaki değerlerle birlikte gelmez. Toplum bu ve benzeri değerleri ona verir. Toplumsal çevre de onun bireye sunduğu modellerin kişinin dindarlığının oluşumuna etkisi büyüktür (Zeyrek, 2016, s.76).

Dini sosyalleşme, kişinin içinde yaşayıp, kültürünü paylaştığı toplumun bütün yönleri ile dini inanç, norm ve pratiklerini içselleştirmesi olarak anlaşılabilir. Dini sosyalleşme sürecinde birey toplumun dinsel kültürünü kazanır, bu kültürü kişiliği ile bütünleştirir ve böylece dini hayatında toplumsal çevreye uyum sağlar. Sosyalizasyonun kültürel boyutları içinde, insanlar doğrudan veya dolaylı bir şekilde kendi kültürlerinin dini tecrübe senaryolarını öğrenirler. Bu dinsel senaryolar ve oluşan dinsel atmosfer, nihayetinde öz ve biçim açısından, bir bakıma insanların uyması gereken dini tecrübe modelleri olarak kendisini kabul ettirir (Zuckerman, 2006, s.99).

1.2.1. Dini Sosyalleşme Sürecinde Etkili Olan Faktörler

Sosyalleşme; bir sosyal olgu olarak ferdin doğuştan itibaren toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği safhaların tamamıdır (Erdal, 1983, s.41). İnsan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesidir, yani ailesinin, akraba ve komşuluk düzeyinin, şehir ve köyünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesidir (Kağıtçıbaşı, 1985, s.245).

Bireyin sosyalleşme süreci yaşam süresine eşittir. Tıp biliminin bebeğin daha anne karnında iken dahi dış dünyadan etkilendiğine dair çalışmalarından (Atalay, 2014) hareketle sosyalleşme sürecinin doğum öncesi başladığı söylenebilir. Dünyaya gelen çocuk, organizması, anatomisi, fizyolojisi ve sinir sistemi üzerinde etki yapan sosyal faktörler aracılığı ile şahıs halini alır. Bir şahsiyet olabilmesi için organizmanın, dili ve

dil vasıtasıyla da düşünce ve fikirleri, maksat ve gayeleri iktisap etmesi gerekir. Şu halde şahıs, insan toplumlarında evrensel sosyalleşmiş özellikleri, dili, statü ve rolleri, inançları ve müşterek bir ahlaki normlar bütününe paylaşmaktadır (Dönmezer, 1999, s.330). Ayrıca Dönmezer (1999, s.330) sosyalleşme sürecini iki açıdan ayırır ve bunları şöyle ifade etmektedir.

1. "Objektif açıdan sosyalleşmenin ele alınması, toplum yönünden fert üzerine faaliyette bulunan faktörlerin mütalaası demektir. Bu bakımdan sosyalleşme, cemiyetin kültürünü nesillerden nesillere devretmesini ve ferdin teşkilatlanmış cemiyet hayatını kabul ve tasvip ettiği şekil ve usullere uymasını sağlar".

2. "Sübjektif yönden sosyalleşme, ferdin kendisini ihata eden (çevreleyen) varlıklara intibak ederken geçirdiği uzun ve -büyük bir kısmı itibariyle- şuurlu olmayan bir süreçtir."

Sosyalleşme süreci genellikle iki aşamadan oluşmaktadır ve sosyologlar süreci şöyle ifade etmektedir: Birincil sosyalleşme, bebeklik ve çocukluğun ilk döneminde gerçekleşir. Bu sosyalleşme süreci birincil grup olarak adlandırabileceğimiz ailede başlar. İkincil sosyalleşme ise çocukluktan sonraki dönem ile olgunluk döneminde gerçekleşir. Bu aşamada sosyalleşmenin İlk aracı olan aileden sorumluluğun bir kısmını alır ve bunu okullara, toplumsal gruplara ve iletişim araçlarına devreder (Kaya, 2012, s.112).

Aile:

Her toplum için genel kabul gören usul, kültür birikimini ya da değerler ve davranışlar bütünü, yetismekte olan üyelerine kazandırmaktır. Bunun için oluşturduğu kurumların en etkilisi hiç kuşkusuz aile kurumudur (Avcı, 2007, s.111).

Birey ilk sosyal ilişkilerini aile içinde gerçekleştirir. Dini bilgi, tutum ve davranışlarla da, ilk kez aile içindeki anne, baba, kardeş gibi kişilerle olan etkileşimi sonucu karşılaşır. Bu nedenle aile, dini değerlerin, pratiklerin ve tercihlerin bireylere aktarıldığı en önemli kurumdur. (Sherkat, 1991, s.4). Aile bireyin karar vermesi gereken birçok konuda, doğru olanı bulmaya çalışmasında en büyük destekçisidir. Aile bireyin dini tercihi ve dini seçimi üzerinde önemli etkisiyle birincil toplumsallaştırıcı küme içerisinde yer almaktadır (Sherkat, 2003, s.162).

Aile, insan türünün sürekliliğini sağlayan, ilk toplumsallaşma sürecini oluşturan karşılıklı ilişkileri belirli kurallara bağlayan, toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktaran

biyolojik, psikolojik, ekonomik, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur. Aile, bireyin sosyalleşmesinde, kimlik kazanmasında ve toplumdaki norm ve değerlerin özümsemekle gelecek kuşaklara aktarılmasında etkili olan toplumun temel yapı taşlarından biridir. Aile bu özellikleri ve yerine getirdiği görev ve işlevleriyle insan hayatında ve dolayısıyla toplum hayatında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Aile, niteliği ve işlevleriyle toplumda kendisi yerine bir başka kurumun mümkün olmadığı bir kurumdur (Aslan, 2014, s.28).

Çocuğun temel sosyalizasyonunun ortaya çıktığı yer olarak aileyi, temel fikirlerin ve ev içi normların ilk defa kurallara bağlandığı çevre olarak değerlendirmek olasıdır. Çocuk yetişme sürecinde en yakın iletişim halinde olduğu ev halkı ve onlarla ilişki halinde bulunan akrabaları ile doğrudan ve dolaylı olarak etkileşim içindedir. Bu etkileşim süreci, onun düşünme, yorumlama, kendi kendinin bilincine varmasında etkili olmaktadır (Önür, 1990, s.7).

Gökçe (1990, s.12) ailenin kendine özgü özelliklerini şöyle özetlemektedir:

- Aile evrenseldir.
- Duygusal bir temele dayanır.
- Şekillendirme özelliğine sahiptir.
- Ailenin kapsamı sınırlıdır.
- Aile sosyal yapıda çekirdek özelliği taşır.
- Aile üyelerinin sorumlulukları vardır.
- Aile, sosyal kurullarla çevrilidir.
- Aile sürekli ve aynı zamanda geçici bir tabiata sahiptir.

Ailenin -özellikle çekirdek ailenin- evrensel olma özelliği, yerine getirdiği vazgeçilmez işlevlere ve bu işlevlerin başka toplumsal gruplar tarafından yerine getirilmesinin olanaksızlığına bağlanmaktadır (Bottomore, 1984, s.175).

Sonuç olarak aile bireyleri arasındaki ilişkiler, kişinin sosyalleşme sürecinde karşılaştığı diğer bireylerle ilişkilerini belirlemede oldukça önemli bir role sahiptir. Bireyin, ailede edindiği temel davranışlardan bir tanesi de hiç kuşkusuz dini bilgidir. Dolayısıyla aileden aldığı dini bilgi yaşam sürecindeki dini tutum ve davranışlarının belirlenmesinde önemli bir faktördür.

Eğitim:

Eğitim, “kişiliğin gelişmesine yardım eder ve onu temel alan, onu yetişkin yaşamına hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar elde etmesine yarayan bir sũreçtir” (Durkheim, 1995, s.71).

Eğitim, en geniş anlamda, “bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tũm sosyal sũreçlerdir” (Smith, 1957, s.1).

Eğitimin sosyalleşme içinde etkin bir yeri vardır. Fert dũnyaya geldiği zaman sosyal olmayan bir varlıktır. Fakat toplum öyle bir çevredir ki, bu sosyal olmayan varlıkları içine girdiği andan itibaren kendisine benzetmeye çalışır. Bireylerin sosyalleşmesi toplumun bekası için gereklidir (Altıkardeş, 2003, s.65).

Din eğitimi, din kũltũrũnũn verilmesi, dini kişiliğin kazanılması anlamına gelir. Dini eğitimi verecek olanlar ailede anne-baba ve onların yerini tutacak yakın kişilerdir, okullarda din dersi üretmenleri, camilerde din gevlileridir. Din eğitiminin, bireysel açıdan olduğu kadar toplumsal açıdan da bũyũk önemi vardır. ũnkũ din, toplumu meydana getiren unsurlar içinde daima ön planda yer almakta ve diğer unsurlara da tesir edebilmektedir. Bu itibarla gerek tũm milli değerlerin oluşumunda gerekse bu değerlere sahip çıkmak suretiyle milli birliği devam ettirme şuurunun oluşmasında dinin önemli bir payı vardır. Bu sebeple milli birliği sağlama, gũçlendirme ve devam ettirme kararında olan bir milletin, din eğitimine gerektiği kadar yer vermesi gerekir (Tavukçuoğlu ve Erdem, 2005, s.39)

ũlkemizde birey dini bilgi ve retileri faklı yollarla alabilmektedir. Bunların başında resmi kurum olan okullar, Kur’an Kursları ve camiler gelmektedir. Bu eğitim kurumlarından eğitim alan bireyler çoğunlukla eğitimi veren retmen ve din gevlilerinden (Kur’an Kursu hocaları ve cami imamları vs.) etkilenmekte olup birçok alanda onları rol model olarak görmektedirler. Ayrıca bu kurumlara devam eden bireyler, yeni arkadaşlıklar edinirler. Bu arkadaşlık sũrecinin de dini sosyalleşme ũzerinde etkisi vardır. Bu etki her zaman aynı seviyede olmamakla birlikte okul tũrũ gibi farklı parametrelere bağlıdır. Örneğin din derslerinin mũfredatında yoğun olduğu imam hatip liselerinde dini sosyalleşme daha yoğun gerçekleşir. Benzer bir durum dini grup ve cemaatlerde dini eğitim alan bireyler içinde söz konusudur. Bireyler ait oldukları dini grubun retilerinden etkilenmekte ve çevresini etkilemektedir.

Toplumsal Çevre:

Toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu belli bir sosyal çevrede gerçekleşen bir olgudur. Çevrenin etkisi ki bu sosyal bir etki olarak tanımlanmaktadır, bireyin tutum ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Birey, toplumun en küçük ürünü olan aileden başlayarak tüm toplumsal unsurlar tarafından çevrelenmiş durumdadır (Çoştı, 2011, s.59).

“Dinin sosyal bir fenomen olması, sadece onun daima toplumsal bir form içinde tezahür eden bir olgu olduğu anlamına gelmez, aynı zamanda dini fenomenlerin toplumsal realitenin asli öğeleri oldukları anlamına gelir. Din, toplumsal hayatın hemen her alanında insanları etki altında bırakır. Dinlerde bulunan itikadi, sosyal, ekonomik, idari, ahlaki ilke ve esaslar insanların sosyal eylemlerini güçlü bir biçimde etkilemek suretiyle sosyal düzenin objektif yapısının belirlenmesinde önemli rol oynar. Açıktır ki, din ve ondan doğan gruplar herhangi bir kültür çevresinde her türlü etkiden korunmuş, soyutlanmış olarak yaşamaz. Bilakis kültürel hayatın bütün kısımları ile, evlilik veya aile, eğitim, ekonomi, siyaset, boş zamanlar, ahlak, hukuk, sanat, teknoloji ve bilhassa toplumun genel yapısı, yani zümreler, sınıflar ve diğer sosyal tabakalar ve doğal siyasi yapı ile sıkı bir ilişki halinde bulunurlar. Bu demektir ki din ile toplum arasındaki ilişkiler tek yönlü değil, karşılıklı etki esasına dayanır. Din-toplum arasındaki ilişkileri etkileşimsel ilişkiler olup din toplumu, toplumun kültürünü, toplumsal kuramları, toplumsal norm ve değerleri etkilediği gibi onlar da dini etkilemektedir. Bu durumda dinin sosyal boyutundan bahsedildiğinde, onun gerçekte toplumla karşılıklı ilişkilerinden ortaya çıkan boyut anlaşılmaktadır” (Okumuş, 2012, s.66).

Din daima bir topluluk içerisinde var olur. Dini kültür unsurlarıyla olan etkileşim, ancak o toplum içinde yer alan bireyler, kurumlar yoluyla gerçekleşir. Bu nedenle, bireyin dini tercih ve kabulleri, çevresiyle olan etkileşim sonucu şekillenir (Zuckerman, 2006, s.92).

Çoştı, toplumsal çevre etmenini birincil ve ikincil kümeler şeklinde ele almıştır. Çoştı'ya göre; bireyin dışındaki yakın ilişkiler içinde bulunduğu *önemli başkaları* diye ifade edilen gündelik hayatta bireye rehberlik yapan veya rol model olan kişilerdir. Bu kişiler kimi zaman bir ağabey, üstad, öğretmen, patron kimi zaman da bir sanatçı, siyasi ya da dini lider de olabilir. İkincil kümeler ise bireyin gündelik yaşamında ilişki

kurduğu dernek, şirket, parti, dini grup veya cemaat gibi sosyal organizasyonlardır (Çoştu, 2011, s.61).

Birey birincil kümeye, *önemli başkaları* 'nın tutum ve davranışlarını örnek olarak dahil olurken ikincil kümeye içinde bulunduğu sosyal organizasyonun amacı ve beklentileri doğrultusunda hareket ederek dahil olur.

Sonuç olarak, insan toplumsal bir varlıktır ve sosyal çevresinde bulunan pek çok unsurla etkileşim halindedir. Bu etkileşimler bireyin sosyal gelişimine yardımcı olduğu için toplumsal çevre toplumsallaşma sürecinde önemli rol oynar.

Kitle İletişim Araçları:

Hiç şüphesiz teknolojinin gelişmesi ve ilerlemesi insanları ve toplumları doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla toplumların sosyal yapılarında da bu gelişmelere paralel olarak değişimlerin ve farklılaşmaların gözlenmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. En yaygın kitle iletişim araçları olan televizyon, internet ve sosyal medya bireylerin yaşayış tarzını etkilemede ve bazen belirlemede oldukça güçlü ve bir o kadar da hızlı araçlardır. Yakın geçmişe kadar en etkili kitle iletişim aracı televizyonlar olsa da akıllanan telefonlarla birlikte ve internet aracılığıyla hayatımızın neredeyse vazgeçilmez bir parçası haline gelen “facebook”, “twitter” ve “instagram” gibi sosyal medya hesapları tek bir tuş ile binlerce insan ile aynı anda iletişime geçmemize olanak sağlamaktadır. Her bireyin yüzlerce veya binlerce insan ile iletişime geçmesi beraberinde bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

Örneğin ihtiyaç duyulan bir bilgiye ulaşmak isteyen birey internet ve kullandığı sosyal medya hesapları aracılığıyla birçok gereksiz, anlamsız ve kirli bilgiyle karşılaşmaktadır. Dolayısıyla doğru bilgiye ulaşmak bu noktada biraz daha zor hale gelmektedir ki her yeni gün iletişim havuzuna düşen yeni bilgileri de beraberinde getirdiği için artan bilgiler arasından en doğru ve temiz bilgiyi elde etmek biraz daha güç bir hal alabilir. Artık o kadar yaygın ve yoğun bir kullanıma sahip olmasının bir sonucu da kişilerin mahremiyet sınırlarının zorlanıyor olmasıdır. Johnstone' nin konuya dair görüşünü şöyle ifade ediyor: Yaşamımızın en mahrem ve en kişisel yönlerine kadar hemen hemen her alanda etkili olan kitle iletişim araçları, bireylerin toplumsallaşma sürecini etkilediği gibi, dinsel yaşayış biçimleri üzerinde de etkili olmaktadır (Johnstone, 2004, s.418). Günümüzde dini içerikli birçok televizyon veya radyo programının yanı sıra gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçları sıklıkla ve yoğunlukla

kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının dini sosyalleşmedeki etkilerine dair birçok akademik çalışma yapılmıştır. Kitle iletişim araçlarında yer alan dînî yayın ve programlarda işlenen dînî bilginin mahiyeti, işleniş biçimi, kullanılan dil ve üslup gibi birtakım unsurlar dînî toplumsallaşma sonuçları üzerinde farklı etkiler meydana getirebilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, kitle iletişim araçlarının hem enformasyon hem de dezenformasyon yönleri bulunmaktadır. Bu nedenle, bu araçlar yoluyla aktarılan dînî kültür unsurlarının mahiyeti önem arz etmektedir (Yenen, 2005, s.13).

Dînî toplumsallaşma sürecinde kitle iletişim araçlarının ikinci işlevi ise, rol model olarak sunduğu karakterler yoluyla gerçekleşir. Filmler, müzik, tartışma ve haber programları gibi çeşitli görsel ve işitsel yayınlar yoluyla sunulan karakterler, bireylerin taklit etmeye çalıştığı ve sonuçta da dînî tutum ve davranışlarını ona göre düzenlediği birer rol model olarak işlev görebilmektedir. Rol model olarak sunulan karakterin, dînî yönelim biçimi ve temsil kabiliyeti gibi unsurlara göre etki düzeyi değişebilmektedir (Çoştu, 2011, s.100).

Kitle iletişim araçları, kullanım yoğunluğu gibi birçok parametreye bağlı olarak bireye etki etmektedir. Hiç kuşkusuz bu bağlamda bu araçların etkilerinden nasibini alan en büyük kitle çocuklar ve lise gençlerinden oluşmaktadır.

1.2.2. Dini Sosyalleşme Safhaları

Sosyalleşme kavramının birçok tanımında sosyalleşmenin safhalarına değinilmiştir. Örneğin Oktay; “Toplum içinde gelişen toplumsal değerler, normlar ve yaşantı tarzlarından oluşan kültürün kuşaktan kuşağa öğrenme yoluyla geçişi, daha doğrusu aktarılması sürecine sosyalleşme (toplumsallaşma) denmektedir” (Oktay, 1996, s.136) diyerek sürecin safhalarına değinmiştir.

Dini sosyalleşmenin üç safhada gerçekleştiği ifade edilir: Birinci safha, çocuğun kendi varlığının şuuruna varmasıdır. Çocukluk dönemindeki sosyalleşme aile içerisinde gerçekleşir. Aile, çocuğa güvenli bir ortam sağlamazsa, ileriki dönemde sosyalleşme problemleriyle birlikte psikolojik bozukluklar baş gösterebilir. Sosyal uyum, öz güven duygusu ve kısaca kişiliğin temelleri bu dönemde atılır. İkinci safha, kültürel donanım safhasıdır. Bu dönemde çocuk, ailenin sahip olduğu kültürü tanımaya başlar. Aile ile

çocuk arasında karşılıklı etkileşim başlamıştır. Kültürel değerlerin ana unsurları olan; din, töre, gelenek, zihniyet kalıpları ve estetik anlayış ikinci safha sosyalleşme fenomenleridirler. Dil ise bütün sosyalleştirici unsurların taşıyıcısı konumundadır. Üçüncü safha ise, ferdin yetişkinler dünyasına girdiği devredir. Sosyo-kültürel değerler kişiliğin bir parçası durumuna gelmiştir. Artık aile, oyun ve arkadaş grupları yerini, sosyal kurumlara, meslek arkadaşlıklarına ve sivil örgütlerde rol sahibi olmaya bırakmıştır (Akyüz, 1991, s.215-220).

Bu bölümde hayat boyu devam eden sosyalleşmenin üç safhası olan çocukluk, gençlik/ergenlik ve yetişkinlik safhalarında gerçekleşen dini sosyalleşme süreci incelenmeye çalışılacaktır.

Çocukluk ve Dini Sosyalleşme:

Çocukluk dönemi, bebeklik 0-2 yaş, ilk çocukluk 2-6 yaş, son çocukluk ise kızlar için 6-11 yaş, erkekler için ise 6-13 yaş olarak 3'e ayrılır. (Peker, 2013, s.165)

İlk çocukluk devresi Peker'e göre taklit devresidir. Çocuk bu devrede yakınlarının her türlü hareketini bilinçsiz olarak taklide ve tekrara başlar. Aile fertlerinde gördüğü ibadetlere, dini motifli her türlü davranışlara, içten gelen duygularla yönelir, onların dini yaşantılarından örnek alarak kendi de aynı davranışları uygulamak ister. Kaynağını sevileni taklit etme psikolojisinden alan bu eğilim, çocuğun dini hayatının oluşmasında oldukça önemlidir (Peker, 2013, s.167).

Son çocukluk döneminde ise din duygusunun şekillenmesinde, dini davranışların belirlenmesinde çocuğa yakınlarının ve çevresindeki kişilerin dini tutum ve davranışlarının etkisi büyüktür. Bu dönemde, çocuğun dini gelişimine etki eden faktörler önem sırasına göre aile, okul ve çocuğun kişisel düşüncesinin gelişmiş olmasıdır (Peker, 2013, s.169).

Karaca'ya göre ise dindarlığın gelişim süreçleri şu şekilde özetlenmiştir.

- Bu dönemde çocuklar “düşünmeden kabul” evresindedirler.
- Çocuğun dini kurumlarla ilişkisi ve zaman zaman bu kurumlarda yapılan etkinliklere katılması bu dönemde din algısının gelişmesine yardımcı olmaktadır.
- Çocukta gelişmeye başlayan fizyolojik ve bilişsel özellikler yanında “himaye altında bulunma” ihtiyacı da kendisini göstermeye başlamaktadır. Temel güdülerden biri olan ve az çok insanın bütün hayatı

boyunca devam eden bu eğilim, dini yaşayışın çekirdeğini teşkil eden, “Allah’ın yardımına sığınma ve O’na bağlanma” duygusuna oldukça benzer özellikler taşımaktadır. Başlangıçta ana-babanın varlığı tarafından sağlanan temel güven duygusu, çocukta Allah’la ilgili bilgi ve inancın gelişmesine bağlı olarak güç ve süreklilik kazanmaktadır.

- Çocukluk dönemi dindarlığının diğer bir karakteristiği benmerkezciliktir. Bu dönemde çocuğun din algısının temelinde kendisi bulunmaktadır.
- İnsanbiçimcilik, bu dönemde Allah onlar için genellikle büyük bir insan şeklinde tasavvur edilir.
- Çocuğun dini hayatının büyük bir bölümü, taklit ve telkin şeklinde öğrenmelerden oluşmaktadır.
- Bu dönemde çocuğun sosyal çevresinin, çocuğun dini gelişimini destekleyerek hızlandırması veya desteklemeyerek geciktirmesi ya da yavaşlatması mümkündür (Karaca, 2010, s.119-122).

Her anlamda çocuğun topluma hazırlanmaya çalışılması sürecinde dini kimlik oluşumu da bu sürecin önemli hususlarından biridir hiç kuşkusuz. Dini sosyalleşmenin de temeli aile/ebeveyn tarafından atılmaktadır (Çoştı, 2011, s.102). Çocuk çevrenin ya da toplumun dini-kültür yaşantısını, ailenin çocuğa gösterebildiği kadar almaktadır. Genelde bu aktarım ailenin dini tutum ve davranışlarıyla başlayarak gerçekleşmektedir (Hökelekli, 2013, s.260).

Aile kurumu çocukların dini inanç, pratik ve bağlılıklarını sosyalleştirme yoluyla etkilemektedir. Anne-baba aynı dine mensup oldukları takdirde kendi dindarlıklarını ve dini kabullerini çocuklarına çoğunlukla aktarabilmektedir. Muhafazakar aileler kendi mezhebi eğilim ve inançları çerçevesinde çocuklarını sosyalleştirmektedirler (Kurt, 2016, s.119).

Sonuç olarak her birey doğduğu ailenin etkisiyle, başta anne ve babası tarafından sosyalleştirilmeye başlar. Dolayısıyla sosyalleşmenin dengeli, düzenli kısacası azami derecede sağlıklı olması ebeveynlerin özelliklerine bağlıdır. Çocuk sırasıyla ailesinden, yakın-uzak akrabalarından, büyükçe genişleyen çevresine dahil olan mahalle arkadaşları, okul arkadaşları, öğretmenler gibi tüm bireylerle etkileşim halinde olduğu

için bireyin dini sosyalleşmesinde çocuğun muhatap olduğu herkesin etkisinin olduğu söylenebilir.

Gençlik/Ergenlik ve Dini Sosyalleşme:

Ergenlik dönemi Peker'in ifade ettiğine göre ilk ergenlik ve son ergenlik diye ikiye ayrılır. Peker, ilk ergenlik dönemini kızlar için 11-15 yaş, erkekler için ise 13-17 yaş arası, son ergenlik döneminin ise kızlar içinde erkekler için de 21 yaşına kadar sürdüğünü ifade eder (Peker, 2013, s.165). İlk ergenlik döneminde bireyin soyut düşünme yeteneği gelişir, dini konularda kararsızlık ve şüphe hakimdir ve vicdan gelişimi hızlıdır. Son ergenlik döneminde ise birey dini konularda şüphecilikten sıyrılarak kararlılığa geçiş yapar. Artık bundan sonra bireyde dini konularda ailenin etkisi azalır ve bunun yerini okuduğu dersler, yaptığı araştırmalar, öğretmenlerinin şahsi etkileri, dindarların ve din adamlarının tutumlarına bırakır (Peker, 2013, s.171-175).

Gençlik/ergenlik dönemi, bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olması sebebiyle diğer gelişim dönemlerine göre farklı niteliğe sahiptir. Bu dönem, ergenin gelecek kimliğiyle ilgili baskıların yaşandığı dönemdir. Genç/ergen, bilinçli olarak kendini gerçekleştirmeye ve değiştirmeye çalışır. Bu nedenle, ergenler, kendi sosyalleşme biçimleri üzerinde çocukluğa oranla daha fazla söz sahibidirler (Çoştı, 2011, s.104).

Başta biyolojik değişiklikler olmak üzere psikolojik, fiziksel, sosyal ve bilişsel gibi pek çok alanda değişim ve gelişimin olduğu, cinsiyet özelliklerinin kazanıldığı, zihinsel kapasitedeki belirgin artışla birlikte soyut düşünmenin geliştiği ve bunların dışında siyasal, ekonomik, duyuşsal, toplumsal, yasal, kültürel gibi alanlarda da değişim ve sorumluluğun arttığı bir geçiş dönemi olarak da değerlendirilir (Senemoğlu, 1997, s. 56-57; Selçuk, 2004, s. 37).

Birey bu dönemde aile, toplum ve akran gibi birçok faktörden etkilenir ve davranışların bir kısmı bu faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Bu sosyalleştirme unsurlarının etki ettiği bir alanda, dini inanç ve tutumlardır. Dini inanç ve tutumlar, bireyin diğerleriyle olan münasebetlerini, ahlaki davranış ve hükümlerin belirli bir oranda etkiler (Özbaydar, 1970, s.5). Tanrı düşüncesi bireye, kültüre, inanca göre değişmekle birlikte tanrı tasavvurunun oluşumunu sağlayan ortak noktalar vardır: “Yaratıcılık, Ezelilik-Ebedilik, Adil olma, Merhametli ve Bağışlayıcı olma, Sınırsız güç

sahibi olma, Her yerde olma, Her şeyi bilme, Hiçbir şeye benzetilememe, Yargılayıcı ve Cezalandırıcı olma” (Yıldız, 2007, s.13).

Ergenlik dönemi ile ilgili genel özellikleri açıkladıktan sonra ergenlik döneminde bireyi etkileyen faktörlerden ilki okuldur.

İlk okul hatta anaokulundan başlayarak orta ve yüksek öğrenime kadar, bireyin toplumsal rolleri ve değerleri edinmesi ve kişiliğinin oluşmasını içeren toplumsallaşma büyük ölçüde okullarda gerçekleşir. Okullar ilk toplumsallaşmada (kişiliğin oluşumu, temel değerlerin ve güdülerin gelişimi gibi) daha az yer alırlar ve daha çok ikincil toplumsallaşma (bilgi ve becerilerin gelişimi gibi) da etkilidirler (Çoştur, 2011, s.58).

Akran grupları çocuk toplumsallaşmasında olduğu gibi ergen/genç toplumsallaşması için de birincil toplumsallaştırma faktörüdür. Fakat aradaki tek fark, etki yoğunluğunun ergenlik döneminde daha fazla hissedilmesidir. Çünkü çocukluk döneminde, akranlarla ilişkiler daha çok ebeveyn gözetiminde gerçekleştirilir. Ergenlikte ise ebeveyn veya yetişkinlerin etkisinin kısmi olarak azaldığı gözlemlenir. Ergenler, kendi rol beklentilerine uygun, düşünce ve davranış modellerine yakın akran gruplarıyla etkileşime girerler. Bu etkileşim tercihinde, daha çok ergenin seçimi ağırlıklı bir rol oynar (Miller, 1960, s.103). Akran grubu yaşıt bireylerden olduğu için bireyler arası etkileşim fazladır. Bu yüzden akran grubu ergenin dini sosyalleşmesinde etkilidir.

Ergenlerin sosyalleşmesinde en önemli unsurlardan biri de hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelen kitle iletişim araçlarıdır.

Kitle iletişim araçlarında yer alan film, müzik, bilgisayar oyunu, chat gibi unsurlar popüler kültürün ergenlere aktarılmasında, farklı kişilik ve karakterlerin rol model olarak benimsenmesinde önemli katkı sağlar. Özellikle ergenlerin herhangi bir kontrol ve kısıtlamaya tabi tutulmaksızın söz konusu bu kitle iletişim araçlarının karşısında uzun zaman geçirdikleri gözlemlenmektedir. Araştırmalar, ergenlerin psikolojik ve sosyal yapısının önemli oranda etkilendiğini rapor etmektedir. Bu verilerde, ergenlerin şiddet, uyuşturucu kullanımı, cinsel sapıklık gibi anormal davranışlara yönelmelerinde; agresiflik, bencillik gibi psikopatolojik eğilimlere sahip olmalarında etkili olduğu görülmektedir (Dubow, Huesmann & Greenwood, 2007, s.104). Sonuç olarak ergenlerin bu süreci bilinçli, sağlıklı daha az hasarla atlatabilmeleri için kitle iletişim araçlarını kontrollü ve bilinçli kullanmaları gerekmektedir.

Yetişkinlik ve Dini Sosyalleşme:

Peker'e göre yetişkinlik dönemi; yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık olmak üzere 3 devreden oluşmaktadır. 21-40 yaş arası yetişkinlik,40-60 yaş arası orta yaş ve 60 üzeri ise yaşlılık olarak ifade edilir (Peker, 2013, s.165).

Yetişkinlik dönemi de çocukluk ve ergenlik dönemi gibi kendine özgü karakteristlik özellikler barındırmaktadır. Yetişkin bir bireyde fizyolojik özelliklerden daha çok sosyolojik, psikolojik ve toplumsal bazı davranış veya hazır bulunuşlukların var olması beklenmektedir. Örneğin olgunluk, kişilik oluşumu ve benlik, uygun davranma ve sorumluluk alma gibi bazı özellikler yetişkinlik tanımının da farklılaşması veya çeşitliliğinin bir sebebidir.

Yetişkinlik dönemindeki dini tutum ve yönelimler hiç kuşkusuz ergenlik dönemiyle yakından ilgilidir. Ergenlik dönemi birey için "dini uyanış" dönemidir (zbaydar, 1970, s.13) ve yetişkinlik dönemi için temel kaynaklardan biridir. İlk yetişkinlik dönemine girildiğinde, ergenlik döneminde yaşanan dini şüphe, karasızlık, duygusal coşkunluk ve çalkantıların, nispeten durulmaya başlandığı görülmektedir. Dini hayatta bir durulma ve dengelenme sağlanmakta, önceki dini tecrübeler, bilgi, inanç ve alışkanlıklar gözden geçirilmekte, yeniden yapılandırılmakta ve gerekli düzenlemeler ve düzeltmeler yapılmaktadır (Dam, 2002, s. 37-38).

Bu dönemde birey, ya dini şüphelerini çözümleyerek hayatının sonuna kadar ufak tefek değişikliklerle tatminkar olacak bir hayat felsefesi geliştirmiş veya dini tamamen reddetmiştir. Her iki durumda da din, artık birey için birincil derecede ilgi alanı olmaktan çıkmış olmakla birlikte özellikle bu dönemin başları bireyin hayatında en az dini olan dönem olarak yerini almaktadır (Yaparel, 1987, s.55; zbaydar, 1970, s.16-17; Köylü, 2004, s.152).

Peker, yetişkinlik döneminin başlarında bireylerin ibadetlere karşı gösterdiği ilgisizliğin evlenip anne baba olunca yavaş yavaş kaybolduğunu ve dini görevleri yerine getirme gayretinin arttığını belirtmiştir. Orta yaş döneminde ise birey yaşa uyum sağlama, fiziki rahatsızlıklar gibi sebeplerden dolayı çatışma ve huzursuzluklardan kurtulmak için dine karşı daha fazla ilgi duymaya başlar. Bazı kişilerde de tam tersine dini reddetme eğilimi de görülebilir. Yaşlılık döneminde ise birey daha önce kazanılan dini alışkanlıklarını sürdürmeye devam eder. Yaşlılık döneminde bireylerin genellikle ibadet oranının da yüksek olduğu görülmektedir (Peker, 2013, s. 175-177).

İKİNCİ BÖLÜM GENÇLİK DÖNEMİNDE DİNİ SOSYALLEŞME; BATMAN İL MERKEZİ ÖRNEĞİ

Araştırmanın bu bölümünde, öncelikle örneklem grubumuzun yaş, cinsiyet, sınıf seviyesi, okul türü, dindarlık algılamaları, Batman’da yaşama süreleri ve sosyo-ekonomik durumları gibi genel özelliklerine yer verilecektir. Sonrasında ise araştırmamıza katılan katılımcıların dini sosyalleşme sürecinde; aile (anne, baba, kardeş, büyük anne-baba, yakın akraba), eğitim (okullardaki din dersleri, dini grup/tarikat/cemaat, resmi dini kurumlar), toplumsal çevre (okul arkadaşı, mahalle arkadaşı, komşular, okullardaki din dersi öğretmenleri, din görevlileri, çevredeki dindar insanlar), kitle iletişim araçları (televizyon, radyo, gazete, kitap/dergi, internet) gibi etmelerden hangisinden ne oranda etkilendikleri uygulama sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle analiz edilecektir. Ayrıca araştırma yapılırken gözlem yoluyla elde edilen verilere de yer verilecektir.

2.1. BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE GÖRE ÖRNEKLEMİN GENEL NİTELİKLERİ

Tablo 2.1: Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	N	%
Kadın	361	49,4
Erkek	370	50,6
Toplam	731	100

Tablo 2.1’de ankete katılan bireylerin cinsiyete göre, örneklemin %49,4’ünü kadınlar, %50,6’sını da erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 2.2: Yaşa Göre Dağılım

Yaş	N	%
14	84	11,5
15	182	24,9
16	169	23,1
17	170	23,3
18	97	13,3
19	29	4
Toplam	731	100

Tablo 2.2’de ankete katılan bireylerin yaşa göre dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre örneklemin %11,5’i 14 yaşında, %24,9’u 15 yaşında, %23,1’i 16 yaşında, %23,3’ü 17 yaşında, %13,3’ü 18 yaşında ve %4’ü de 19 yaşındadır.

Tablo 2.3: Okul Türüne Göre Dağılım

Okul Türü	N	%
Anadolu Lisesi	106	14,5
Anadolu Meslek Lisesi	109	14,9
Fen Lisesi	54	7,4
Sosyal Bilimler Lisesi	89	12,2
Anadolu İmam Hatip Lisesi	83	11,4
Proje Anadolu Lisesi	108	14,8
Proje Anadolu İHL	93	12,7
Spor Lisesi	89	12,2
Toplam	731	100

Tablo 2.3’de görüldüğü üzere ankete katılan bireylerin %14,5’i Anadolu Lisesi’ne, %14,9’u Anadolu Meslek Lisesi’ne, %7,4’ü Fen Lisesine, %12,2’si Sosyal Bilimler Lisesi’ne, %11,4’ü Anadolu İmam Hatip Lisesi’ne, %14,8’i Proje Anadolu Lisesi’ne, %12,7’si Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi’ne ve %12,2’si de Spor Lisesi’ne gitmektedir.

Fen Lisesi’nde katılımın düşük olmasının sebebi 11 ve 12. sınıfta okuyan öğrencilerin anketi cevaplamaktan kaçınmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 2.4: Sınıf Seviyesine Göre Dağılım

Sınıf	Sayı	%
9.sınıf	202	27,6
10.sınıf	196	26,8
11.sınıf	161	22
12.sınıf	172	23,5
Toplam	731	100

Tablo 2.4’de ankete katılan öğrencilerin sınıf seviyelerine göre dağılımları verilmiştir. Buradan hareketle öğrencilerin %27,6’sı 9. sınıf, %26,8’i 10. sınıf, %22’si 11. sınıf ve %23,5’i de 12. Sınıfa gitmektedir.

Aşağıdaki tablo 2.5’de bağımsız değişken olarak “Kendinizi dindarlık bakımından nasıl görüyorsunuz?” sorusuna deneklerin verdiği cevapların istatistiksel dağılımı yer almaktadır. Buna göre deneklerin %9,8’i kendisini çok dindar, %47,1’i

dindar, %37,5'i biraz dindar, %5,6'sı dine karşı ilgisiz ve %5,6'sı da dine karşı ilgisiz cevabını vermiştir.

Tablo 2.5: Dindarlık Algılamalarına Göre Dağılım

Dindarlık Algılama	N	%
Çok dindar	72	9,8
Dindar	344	47,1
Biraz dindar	274	37,5
Dine karşı ilgisiz	41	5,6
Toplam	731	100

Tablo 2.6: Batman'da İkamet Etme Süresine Göre Dağılım

Batman'da İkamet Süresi	N	%
Doğduğumdan beri	457	62,5
10 yıldan çok	64	8,8
6-10 yıl arası	56	7,7
3-5 yıl	80	10,9
Başka	74	10,1
Toplam	731	100

Tablo 2.6'da ankete katılan bireylerin Batman il merkezinde ikamet etme süreleri verilmiştir. Tabloya göre öğrencilerin %62,5'i doğduğundan beri, %8,8'i 10 yıldan daha uzun süredir, %7,7'si 6-10 yıl arasında ve %10,9'u 3-5 yıl arasında Batman'da yaşadığını ifade ederken, %10,1'i başka seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 2.7: Batman'a Gelmeden Önce Yaşanılan Yere Göre

	Dağılım	
Daha Önce Yaşanılan Yer	N	%
Köy	97	13,3
Kasaba-ilçe	66	9
Şehir	65	8,9
Metropol	55	7,5
Toplam	283	38,7
Boş	448	61,3
Toplam	731	100

Yukarıdaki Tablo 2.7’de doğduğundan beri Batman’da yaşamayanların, Batman’a gelmeden önce yaşadığı yer sorusuna verilen cevaplar incelenmiştir. Buna göre deneklerin %13,3’ü Batman’a gelmeden önce köyde, %9,0’ı kasaba-ilçede, %8,9’u başka bir şehir merkezinde, %7,9’u da büyük şehirde yaşadığını ifade etmiştir. %61,3’ü de bir önceki soruda “doğduğumdan beri Batman’da yaşıyorum” seçeneğini işaretlediği için bu soruyu cevaplamamıştır.

Aşağıdaki Tablo 2.8 ankete katılan bireylerin sosyo-ekonomik durumunu göstermektedir. Buna göre %4,7’si üst tabakaya mensup olduğunu ifade ederken, %14’ü orta tabaka üstü, %66,6’sı orta tabaka, %9,4’ü orta tabaka altı ve %5,3’ü alt tabakaya (fakir) olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2.8. Sosyo-Ekonomik Tabakaya Göre Dağılım

Sosyal Tabaka	N	%
Üst tabaka	34	4,7
Orta tabakanın üstü	102	14
Orta tabaka	487	66,6
Orta tabakanın altı	69	9,4
Alt tabaka	39	5,3
Toplam	731	100

2.2. LİSE GENÇLİĞİNDE DİNİ YÖNELİM

2.2.1. Cinsiyet ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi

Toplumdan topluma hatta aynı toplumun farklı bölgelerinde dahi cinsiyet algısı oldukça farklılık göstermektedir. Tam anlamıyla eşitliğin sağlandığı kadın-erkek karışımı bir toplumun varlığından söz etmek oldukça güçtür. Bu güçlüğüün sebeplerinden bir tanesi toplumun kültürüdür.

Ayrıca kadın ve erkek arasındaki fizyolojik yapılarının farklılığı da birçok alanda farklı sonuçlar vermektedir. Erkeklerin atak, baskın, saldırgan; kadınların ise nazik, itaatkar, hassas, merhametli yapılarıyla toplumsallaştıkları, bu süreçte edindikleri kişilik özelliklerine uygun tutum ve davranışlara sahip oldukları ve sözü geçen cinsiyet-kişilik özellikleri ile dindarlık arasında güçlü bir ilişkinin olduğu ifade edilmektedir (Günay ve Çelik, 2003, s.326). Kadınların erkeklere göre dine daha fazla eğilimli olduğu kabul edilmekle birlikte bu farklılıklara ilişkin yapılan açıklamalar konusunda

yine de bir anlaşma bulunmamaktadır (Hökelekli, 1993, s.93). Erkeklerin dini ritüellere ve ibadetlere daha az katıldıklarını, dini inançlarını daha sınırlı bir şekilde ifade ettiklerini ve gündelik hayatlarıyla nadiren ilişkilendirdiklerini, kendilerini “dindar” olarak tanımlama düzeylerinin kadınlara göre oldukça düşük olduğunu ifade etmektedir (Günay ve Çelik, 2003, s.325).

Cinsiyete göre Batman’daki lise gençlerinin dini yönelimlerinin belirlenebilmesi için yapılan T-testi sonuçları aşağıda Tablo 2.9’da verilmiştir.

Tablo 2.9. Cinsiyete Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Cinsiyet	N	X	S	F	p
Kadın	361	1,67	0,74	0,144	0,70
Erkek	370	1,65	0,79		

Daha önce yapılan araştırmalarda gösteriyor ki kadın ve erkeklerin birbirine oranla farklı dini yönelimleri söz konusudur. Yapılan istatistiksel işlem sonucu, cinsiyete göre erkekler (X=1.67) ile kadınlar (X=1.65) arasında dini yönelim puan ortalamalarında (p=0,70, p>0.05) anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir. Dolayısıyla H1: “Cinsiyetler arasında dini yönelim farklılığı yoktur” şeklinde oluşturduğumuz hipotez desteklenmektedir.

Farklılığın olmamasının bir sebebi Batman’daki lise gençlerinin “Cinsiyet & Ailede Din Eğitimi Alma” başlıklı Tablo 2.9’da görüldüğü üzere erkeklerde ailede dini eğitim alanlar %94 ve kadınlarda %93,9 olmak üzere yaklaşık olarak aynı oranda çıktığı görülmektedir.

Kadınların erkeklere göre dine daha fazla eğilimli olduğu kabul edilmekle birlikte bu farklılıklara ilişkin yapılan açıklamalar konusunda yine de bir anlaşma bulunmamaktadır (Hökelekli, 1993, s.93).

2.2.2. Yaş ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi

Bir dünya görüşü geliştirme, kendine yön verecek değerleri araştırma, hayatın anlamı ve kendisinin yeri ve rolü konusunda tatmin edici cevaplar bulma gibi arayış ve yönelişler gençlik döneminin kendine has davranış özelliklerindedir (Hökelekli, 1993, s.266). Ergenlik dönemi dini gelişiminin ikinci aşamasında genç geleneksel kabullerine

olduğu kadar yenilerine karşı da tenkitçi bir tutum geliştirir. Teslimiyetçi anlayışını neredeyse tümüyle terk eder. O artık tüm dünyasını soru süzgecinden geçirmekle meşguldür. Doğal olarak dini kabulleri de bu yeni eğiliminden büyük ölçüde etkilenir. Aslında şüphelerinin ardında reddetme niyetinden çok, hakikate ulaşma arzu ve ihtiyacı yatar. Şiddetle duyduğu bu ihtiyaç nedeniyledir ki, şüphe ve tenkit süreci ergen için büyük ölçüde endişe ve ızdırapla yüklüdür. Buna rağmen yeni bir hayat felsefesi oluşturma çabasında olduğu için, böyle bir yapılanmadan geçmesi genellikle kaçınılmazdır (Bahadır, 2006, s.309).

Batman'daki lise gençlerinin yaşa göre dini yönelimlerinde bir farklılığın olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan Varyans analizi (ANOVA) testi sonuçları aşağıdaki Tablo 2.10'da verilmiştir.

Tablo 2.10: Yaşa Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Yaş	N	X	S	F	p
14	84	1,62	0,74	0,742	0,59
15	182	1,69	0,77		
16	169	1,67	0,72		
17	170	1,65	0,83		
18	97	1,68	0,81		
19	29	1,41	0,56		

Tablo 2.10'da yaşa göre dini yönelim ortalamalarına bakıldığında 14 yaş (X=1,62), 15 yaş (X=1,69), 16 yaş (X=1,67), 17 yaş (X=1,65), 18 yaş (1,68) ve 19 yaş (X=1,41) olduğu tespit edilmiş ve yaş grupları arasında bir farklılığın olmadığı (p=0.59, p>0.05) belirlenmiştir. Dolayısıyla H2: “Yaş grupları birbirine çok yakın olduğu için dini yönelimleri arasında bir farklılık beklenmez” şeklinde oluşturduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir.

Bir farklılığın gözlenmemesinin sebebi ergenlik çağındaki lise gençlerinin bu dönemde birçok konuya benzer tepkiler vermesi ve benzer fizyolojik ve psikolojik süreçlerden geçmeleridir. Bu dönemde gençler döneminin getirdiği eleştirel bakışı dine de yönelttiği gözlenmektedir. Gerçek manada dinin ne ifade ettiğini anlamaya çalışan genç, dinin iç yapısını anlama isteğindedir (Yüce, 2009, s.86).

2.2.3. Okul Türü ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi

Bu bölümde lise gençlerinin okul türleri ile dini yönelimleri arasındaki farklılıklar incelenecektir. Okul türüne göre aileden dini eğitimi alma başlıklı Tablo 2.11'e bakıldığında aileden dini eğitim alma ile okul türü arasında büyük bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Tablo 2.11: Okul Türü & Aile Tarafından Dini Bilgi Alma Çapraz Tablosu

Okul Türü	Aile tarafından dini bilgi verilmesi			
	Evet	Hayır	Toplam	Yüzde (%)
Anadolu Lisesi	95	11	106	89,6
Anadolu Meslek Lisesi	103	6	109	94,4
Fen Lisesi	50	4	54	92,5
Sosyal Bilimler Lisesi	85	4	89	95,5
Anadolu İmam Hatip Lisesi	82	1	83	97,5
Nitelikli Anadolu Lisesi	95	13	108	87,9
Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi	92	1	93	98,9
Spor Lisesi	85	4	89	95,5

Tablo 2.12: Okul Türüne Göre Aileden Dini Eğitim Alma Puanlarının İstatistiksel Analizi

Okul türü	N	X	S	F	p
Anadolu Lisesi	106	1,10	0,30	2,735	0,00
Anadolu Meslek Lisesi	109	1,06	0,22		
Fen Lisesi	54	1,07	0,26		
Sosyal Bilimler Lisesi	89	1,04	0,20		
Anadolu İmam Hatip Lisesi	83	1,01	0,11		
Nitelikli Anadolu Lisesi	108	1,12	0,32		
Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi	93	1,01	0,10		
Spor Lisesi	89	1,04	0,20		

Öte yandan Okul türleri arasında aileden dini eğitim alma arasında bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için yapılan Varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HSD testi sonuçları yukarıdaki Tablo 2.12' de verilmiştir.

Okul türüne göre aileden dini eğitim alma puan ortalamalarına göre yüksek düzeyde farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. Öte yandan hangi okul türleri arasında farklılığın olduğunu anlamak için alt gruplara bakıldığında farklılıkların;

- Nitelikli Anadolu Lisesi - Anadolu İmam Hatip Lisesi
- Nitelikli Anadolu Lisesi - Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi

arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla Nitelikli Anadolu Lisesi öğrencilerinin (X=1,12) ailelerinden aldığı dini eğitimin, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri (X=1,01) ve Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi (X=1,01) öğrencilerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Batman'daki ailelerin çocuklarına dini eğitim verme çabası içerisinde olduğu söylenebilir.

Batman'daki lise gençlerinin okul türlerine göre dini yönelimleri arasındaki farklılığın saptanması için yapılan istatistik işlemin sonuçları şu şekildedir.

Tablo 2.13: Okul Türüne Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Okul türü	N	X	S	F	p
Anadolu Lisesi	106	1,94	0,91	5,334	0,00
Anadolu Meslek Lisesi	109	1,60	0,65		
Fen Lisesi	54	1,74	0,95		
Sosyal Bilimler Lisesi	89	1,56	0,60		
Anadolu İmam Hatip Lisesi	83	1,34	0,59		
Nitelikli Anadolu Lisesi	108	1,79	0,85		
Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi	93	1,68	0,73		
Spor Lisesi	89	1,53	0,70		

Okul türlerine göre dini yönelim puan ortalamalarına bakıldığında Anadolu lisesi (X=1,94), Anadolu Meslek Lisesi, (X=1,60), Fen Lisesi (X=1,74), Sosyal Bilimler Lisesi (X=1,56), Anadolu İmam Hatip Lisesi (X=1,34), Nitelikli Anadolu Lisesi (X=1,79), Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi (X=1,68) ve Spor Lisesi (X=1,53) olarak bulunmuştur. Okul türlerine göre dini yönelim arasında yüksek düzeyde farklılık (p=0,00, p<0,01) saptanmıştır. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek için yapılan Tukey HSD test sonuçlarına göre farklılıklar

- Anadolu Lisesi - Anadolu Meslek Lisesi
- Anadolu Lisesi - Sosyal Bilimler Lisesi
- Anadolu Lisesi - Anadolu İmam Hatip Lisesi
- Anadolu Lisesi - Spor Lisesi
- Nitelikli Anadolu Lisesi - Anadolu İmam Hatip Lisesi

arasında olduğu belirlenmiştir.

Dolayısıyla Anadolu Lisesi öğrencilerinin, diğer lise türlerine göre ve Nitelikli Anadolu Lisesi öğrencilerinin ise Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerine göre dini yönelimlerinin daha yüksek çıktığı saptanmıştır. H3: “Din dersi ağırlıklı okulların diğer okul türlerine göre dini yönelimlerinde pozitif yönde farklılık olması beklenmektedir” şeklindeki hipotezimiz desteklenmediği aksine tam tersi bir sonucun elde edildiği görülmektedir.

2.2.4. Sınıf Seviyesi ve Gençlerde Dini Yönelim İlişkisi

Lise dönemi gençler için ergenlik çağına başlangıcı ve son dönemlerine karşılık gelen zaman dilimidir. Bu dönemde birey birçok alanda olduğu gibi dini konularda da bir inceleme, sorgulama ve mantıklı olanı bulma çabası içerisinde. Aileden başlayarak bulunduğu toplumun kültürüne ve inanışlarına göre toplumda edindiği rolünü yerine getirirken bu çağda bir aydınlanma yaşar diyebiliriz. Batman'daki lise gençlerinin kendilerini dindarlık yönünden nasıl algıladıkları ile sınıf seviyesi arasındaki çapraz tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.14: Sınıf Seviyesi & Dindarlık Düzeyi Çapraz Tablosu

Sınıf	Dindarlık düzeyi				Toplam
	Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	Dine karşı ilgisiz	
9.Sınıf	27	97	69	9	202
10.Sınıf	18	95	74	9	196
11.Sınıf	9	70	71	11	161
12.Sınıf	18	82	60	12	172
Toplam	72	344	274	41	731

Tablodaki verilere bakıldığında gendi sınıf seviyeleri içerisinde 9.sınıfların, %13,36 'sı çok dindar olduğunu, %48,01 'i dindar olduğunu, %34,15' i biraz dindar olduğunu ve %4,45 'i dine karşı ilgisiz olduğunu ifade etmektedir. 10.sınıflarda ise %9,18 'i çok dindar olduğunu, %48,46'sı dindar olduğunu, %37,75' i biraz dindar olduğunu ve %4,59 'i dine karşı ilgisiz olduğunu belirtmiştir. 11.sınıf seviyesinde %5,59 'u çok dindar olduğunu, %43,47 'i dindar olduğunu, %44,09' u biraz dindar olduğunu ve %6,83 'ü dine karşı ilgisiz olduğunu söylemiştir. 12.sınıf öğrencilerinde bu oranlar %10,46 'sı çok dindar olduğunu, %47,67 'si dindar olduğunu, %34,88 'i biraz dindar

olduğunu ve %6,97 ‘i dine karşı ilgisiz olduğunu belirtmiştir. Dikkat edilirse sınıf seviyelerinin tümünde kendilerini dindar olarak ifade edenlerin oranı en yüksek olmakla birlikte aynı zaman da tüm sınıf seviyelerinde bu oran birbirine oldukça yakındır.

Batman’daki lise öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre dini yönelimlerinde farklılığın olup olmadığı saptanmaya çalıştığımız bu kısım ile ilgili kurduğumuz H4: “Sınıf seviyeleri birbirinden ayrı olsa da gruplar arasında ki yaş farkı keskin bir şekilde değişmediği için dini yönelimleri arasında bir farklılık yoktur” şeklindeki hipotezimizin desteklenip-desteklenmediğini inceleyelim.

Yapılan Varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 2.15’de aşağıda verilmiştir. Batman’daki lise gençlerinin sınıf seviyelerine göre dini yönelim puan ortalamaları 9.sınıf (X=1,63), 10.sınıf (X=1,68), 11.sınıf (X=1,72) ve 12.sınıf (X=1,60) olarak belirlenmiş olup sınıf seviyelerine göre dini yönelimleri arasında istatistiksel bir farklılık ($p=0,46$, $p>0,05$) saptanmamıştır.

Tablo 2.15: Sınıf Seviyesine Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Sınıf Seviyesi	N	X	S	F	p
9.Sınıf	202	1,63	,72	0,861	0,46
10.Sınıf	196	1,68	,78		
11.Sınıf	161	1,72	,79		
12.Sınıf	172	1,60	,79		

2.2.5. Dindarlık Algısı ve Gençlerde Dini Yönelim ilişkisi

Bu bölümde Batman’daki lise gençlerinin dindarlık algısı olarak kendilerini hangi grupta gördükleri ve dindarlık algısına göre dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılığın var olup-olmadığı incelenecektir.

Tablo 2.16: Dindarlık Algılamaya Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Dindarlık Algılamaya	N	X	S	F	p
Çok dindar	72	1,38	0,63	66,268	0,00
Dindar	344	1,45	0,58		
Biraz dindar	274	1,79	0,72		
Dine karşı ilgisiz	41	2,95	1,18		

Dindarlık algılamaya göre dini yönelim puan ortalamalarının bulunun farklılığın belirlenmesi için yapılan Varyans analizi (ANOVA) testi sonuçları yukarıda ki Tablo 2.16’da verilmiştir.

Dindarlık algılamaya göre dini yönelim puan ortalamalarına bakıldığında kendini çok dindar olarak ifade edenler ($X=1,38$), dindar olarak ifade edenler ($X=1,45$), biraz dindar olarak ifade edenler ($X=1,79$) ve dine karşı ilgisiz olarak ifade edenler ($X=1,18$) olup gruplar arasında puan ortalamalarına göre yüksek düzeyde anlamlı farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) belirlenmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkların belirlenebilmesi için yapılan Tukey HDS test sonuçlarına göre

- Biraz dindar - Çok dindar
- Biraz dindar – Dindar
- Dine karşı ilgisiz – Çok dindar
- Dine karşı ilgisiz – Dindar
- Dine karşı ilgisiz – Biraz dindar

grupları arasında olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla dindarlık algılamalarını “Dine karşı ilgisiz” olarak belirten gençlerin diğer tüm gruplara göre ve “Biraz dindar” olarak belirtenlerin ise “Çok dindar” ve “Dindar” diyenlere göre dini yönelim puanlarının daha yüksek çıktığı görülmüştür.

2.2.6. Toplumsal Tabaka ve Gençlerde Dindarlık İlişkisi

Orta gelir düzeyine mensup ailelerden gelen öğrencilerin dindarlık düzeyi puanları yüksek ve düşük gelir grubuna mensup olanlardan daha yüksektir. Gelir düzeyi yüksek olan ailelere mensup öğrencilerin dindarlık düzeylerinin ise düşük ve orta gelir düzeyine mensup ailelerden gelen öğrencilerden daha düşüktür. (Onay, 2004, s.115)

Toplumsal tabakalara göre dini yönelim ortalamaları aşağıdaki tablo 2.17’de verilmiştir. Yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre dini yönelim puan ortalamaları üst tabaka ($X=1,48$), orta tabakanın üstü ($X=1,75$), orta tabaka ($X=1,63$), orta tabakanın altı ($X=1,69$) ve alt tabaka ($X=1,82$) olarak saptanmıştır. Batman il merkezinde yapılan çalışmada Onay (2004, s.115)’in aksine bir sonuç çıkmıştır, toplumsal tabakaya göre katılımcıların dini yönelim puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık ($p=0,21$, $p>0,05$) tespit edilememiştir.

Tablo 2.17: Toplumsal Tabakaya Göre Gençlerin Dini Yönelim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Toplumsal Tabaka	N	X	S	F	p
Üst tabaka	34	1,48	0,78	1,452	0,21
Orta tabakanın üstü	102	1,75	0,93		
Orta Tabaka	487	1,63	0,73		
Orta bakanın altı	69	1,69	0,75		
Alt tabaka	39	1,82	0,75		

2.3. SOSYALLEŞME KANALLARI VE DİNİ YÖNELİM İLİŞKİSİ; DİNİ SOSYALLEŞME SÜRECİ

2.3.1. Aile ve Gençlerde Dini Yönelim

Sosyalleşmenin ilk kurumu olan aile, bireylerinin sosyal hayata hazırlanmasında önemli bir aktördür. Her birey sosyalleşme sürecine ailesiyle girer. Ailenin sosyal tabakası, kültürü, eğitim durumu, inançları gibi birçok değişken üyeleri üzerinde etkiler bırakır. İnsanı insan yapan belirli vasıfların kazanılması, topluma uygun davranışlar edinme toplumsallaşma süreciyle ilk önce aile içinde kazandırılır. Örneğin konuşulan dilin, değerlerin, normların, inançların ve kültürün kazanılmasında ailenin önemli bir rolü vardır. Fakat bireye benimseteceği değerleri yaratan ailenin kendisi değildir. Bu değerlerden, dinden, ulustan, kültürel değerlerden, toplumsal sınıflardan gelir. Ailenin belirli karakteristikleri toplumun diğer kurumlarınca belirlenmekte, toplumun diğer kurumlarını aile belirlememektedir. Aile, kendisinin dışındaki yerlerde belirlenmiş bulunan değerleri aktarmakta bir aracı organdır (Bottomore, 1984, s.193). Lise çağlarında bir gencin ilk dini öğretisi, telkin veya öğütlerini aldığı aile kurumu çoğunlukla ömür boyu bu işlevini devam ettirir.

Bu bölümde Batman'daki lise gençlerinin ailelerine ve aile bireylerine (anne, baba, kardeş ve büyük anne-büyük baba) göre dini yönelimleri ele alınacaktır. Aşağıdaki Tablo 2.18'de gençlerin ailelerinden dini eğitim alıp-almadıklarının frekans tablosu verilmiştir.

Tablo 2.18: Aileden Dini Eğitim Alma Frekans Analizi

Aileden Dini Eğitim Alma	N	%
Evet	687	94
Hayır	44	6
Toplam	731	100

Tablo 2.18 incelendiğinde ailesinden dini eğitim aldığını söyleyen birey sayısı 687 (%94) ve ailesinden dini eğitim almadığını söyleyen birey sayısı 44 (%6) olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Batman'daki lise gençlerinin büyük bir çoğunluğunun ailesinden dini eğitim aldığı görülmektedir.

Şimdi ailenin bireylerinin (anne, baba, kardeş ve büyük anne-büyük baba) lise çağındaki genç bireyin dini yönelimi üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Annenin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Çocukların dinî inanç ve tutumlarının, babaninkilerden daha çok anneninkilerle benzer olduğu ifade edilmiştir. Bu durum bireyin dinî toplumsallaşma sürecinde annenin etkin rol oynadığına dair teoriyle paralellik arz etmektedir. (Çoştu, 2011, s.172).

Annenin gençlerin dini yönelimi üzerinde bir etkisinin olup-olmadığını anlamak için yaptığımız Varyans analizi (ANOVA) testi sonuçları şu şekildedir;

Tablo 2.19: Annenin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Anne Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	338	1,50	0,67	25,792	0,00
Fazla	183	1,64	0,68		
Normal	179	1,82	0,74		
Az	13	1,73	0,92		
Çok az	18	3,16	1,33		

Test sonuçlarına göre deneklerin dini tutum ve davranışlarında anne etkisi puan ortalamaları çok fazla ($X=1,50$), fazla ($X=1,64$), normal ($1,82$), az ($X=1,71$) ve çok az ($X=3,16$) olarak saptanmıştır. Bu sonuca istatistiksel olarak annenin gençlerin dini yönelimi üzerindeki etkisinde yüksek düzeyde anlamlı bir farklılaşma ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. Tukey HDS testi sonuçlarına göre ise gruplar arası farklılaşma;

- Normal - Çok fazla
- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla
- Çok az – Normal

- Çok az – Az

arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla annenin etkisini “Normal” olarak belirten bireylerin “Çok fazla” diyenlere göre ve “Çok az” olarak belirtenlerin ise diğer tüm gruplara göre farklılaştığı görülmektedir. Buna göre H5a: “Annenin gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği anlaşılmaktadır.

Babanın Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Genç bireyler için baba rol model insandır. Babanın tutumu ve davranışları çocuğunun tutum ve davranışlarının oluşmasında büyük öneme sahip olmakla birlikte, baskıcı veya ilgisiz babalar, çocuklarının tutum ve davranışlarında oldukça olumsuz etkiler bırakmaktadır. Babanın dine bakışı ve dini ritüelleri yerine getirmesi çocuklar için ilk zamanlarda taklit, daha sonra alışkanlık ve ergenlik döneminde ki sorgulayıcı yaklaşımla birlikte doğru olduğuna inandığını gerçekleştirme şeklinde devam edecektir.

Babanın gençlerin dini yönelimi üzerindeki etkisinin saptanabilmesi için yapılan Varyans analizi (ANOVA) testi sonuçlarına bakıldığında;

Tablo 2.20: Babanın Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Babanın Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	267	1,41	,62	19,745	0,00
Fazla	187	1,68	,67		
Normal	197	1,77	,72		
Az	35	1,82	,78		
Çok az	45	2,37	1,35		

Babanın Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla (X=1,41), fazla (X=1,68), normal (X=1,77), az (X=1,82) ve çok az (X=2,37) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde babanın etkisinde yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık (p=0,00, p<0,01) saptanmıştır. Ayrıca farklılıkların

- Normal – Çok fazla
- Az – Çok fazla
- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla
- Çok az – Normal

diyen gruplar arasında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla puan ortalamaları açısından değerlendirildiğinde “Normal” diyenlerin “Çok fazla” diyenlere göre, “Az” diyenlerin “Çok fazla” diyenlere göre ve “Çok az” diyenlerin “Çok fazla”, “Fazla” ve “Normal” diyenlere göre babalarından daha fazla etkilendikleri belirlenmiştir. Bu sonuca göre H5b: “Babanın gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır” şeklinde kurulan hipotezin desteklendiği görülmektedir.

Kardeşin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Birey sosyalleşme sürecini genellikle kardeşleriyle yoğun bir paylaşım içerisinde geçirir. Aynı ailenin parçaları olan kardeşler birçok alanda birbirlerine bilgi aktarımında buldukları gibi dini sosyalleşme sürecinde de bu aktarımın devam etmesi beklenen durumdur. Batman özelinde yapılan bu çalışmada kardeşlerin birbirlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Kardeşin gençlerin dini yönelimleri üzerindeki etkisini belirleyebilmek için yapılan Varyans analizi (ANOVA) testinin sonuçlarına aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.21: Kardeşin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Kardeşin Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	99	1,43	0,64	8,871	0,00
Fazla	107	1,49	0,70		
Normal	254	1,59	0,65		
Az	121	1,87	0,77		
Çok az	150	1,86	0,97		

Kardeşlerin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla (X=1,43), fazla (X=1,49), normal (X=1,59), az (X=1,87) ve çok az (X=1,86) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde kardeş etkisinde yüksek düzeyde farklılık (p=0,00, p<0,01) saptanmıştır. Buna göre H5c: “Kardeşlerin gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğuna gelecek olursak,

- Az – Çok fazla
- Az – Fazla
- Az – Normal
- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla

- Çok az - Normal

diyenler arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla etki düzeyi “Az” ve “Çok az” olarak belirtenlerin “Çok fazla”, “Fazla” ve “Normal” diyenlere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Büyük Anne-Büyük Babanın Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Bu kısmın son alt başlığı olan büyük anne-büyük babanın gençlerin dini bilgi ve tutumlarının oluşmasına etkisi incelenecektir. Hemen her genç kendisini yetiştiren ebeveynlerin etkisini, hayatının birçok alanında hisseder. Buradan hareketle anne veya babamızın ebeveynleri olan büyük anne ve büyük babalarda, çocuklarını etkilemiştir. Bir bakıma kuşaklar arasında gelenek-görenek, örf- adet, dini anlayış gibi kültürün parçaları olan birçok başlıkta gençlere taşınmıştır.

Tablo 2.22: Büyük Anne-Büyük Babanın Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Büyük Anne-Büyük Baba Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	191	1,47	0,65	7,952	0,00
Fazla	126	1,55	0,59		
Normal	171	1,64	0,78		
Az	98	1,82	0,76		
Çok az	145	1,89	0,94		

Yukarıda verilen Tukey HSD testi sonuçlarına göre büyük anne ve büyük babanın gençlerin dini yönelimi üzerindeki puan ortalamaları, çok fazla (X=1,47), fazla (X=1,55), normal (X=1,64), az (X=1,82) ve çok az (X=1,89) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde büyük anne ve büyük babanın etkisinde yüksek düzeyde anlamlı farklılık (p=0,00, p<0,01) saptanmıştır. Buna göre H5c: “Büyük anne-büyük babanın gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir.

Alt gruplara bakıldığında farklılıkların,

- Az – Çok fazla
- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla
- Çok az - Normal

diyenler arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla etki derecesini “Az” olarak belirtenlerin “Çok fazla” diyenlere göre ve “Çok az” olarak belirtenlerin ise “Çok fazla”, “Fazla” ve “Normal” diyenlere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Yakın Akrabanın Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Yakın akrabanın gençlerin dini yönelimi üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi için yapılan Varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HDS testi sonuçları aşağıdaki Tablo 2.23’ de verilmiştir.

Tablo 2.23: Yakın Akrabanın Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Yakın Akraba Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	89	1,46	0,67	7,59	0,00
Fazla	107	1,55	0,67		
Normal	225	1,56	0,71		
Az	104	1,69	0,66		
Çok az	206	1,88	0,91		

Yakın akrabanın (amca, hala, dayı, teyze vs.) Batman’daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamalarına bakılacak olursa, çok fazla ($X=1,46$), fazla ($X=1,55$), normal ($X=1,56$), az ($X=1,69$) ve çok az ($1,88$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde yakın akrabanın etkisi ortalamalar açısından yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) göstermektedir. Bu sonuca göre H5d: “Yakın akrabanın gençlerin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca farklılıkların,

- Çok az – Çok Fazla
- Çok az – Fazla
- Çok az - Normal

diyenler arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla etki derecesini “Çok az” olarak belirtenlerin “Çok fazla”, “Fazla” ve “Normal” diyenlere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

2.3.1. Eğitim Kurumları ve Gençlerde Dini Yönelim

Okulun amacı bir taraftan insanın yaratılıştan sahip olduğu yetenekleri geliştirmesi diğer taraftan da bu yeteneklerin hayatın gereklerine uygun olarak

zenginleştirilmesi ve biçimlendirilmesidir (Selçuk, 2004, s.73). Bu gelişimin eğitimde ki dini boyutunu oluşturmada yardımcı olan aktörler olarak okuldaki din dersleri, dini grup, tarikat ve cemaatler ile resmi dini kurumlar (cami vb.) öne çıkmaktadır. Batman'daki lise gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde bu kurumların etki seviyeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca okuldaki din dersleri, dini grup, tarikat ve cemaatler ile resmi dini kurumların (cami vb.) gençlerin dini yönelimleri üzerindeki etkileri saptanmaya çalışılmıştır.

Okuldaki Din Derslerinin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Okuldaki din derslerinin dini bilgi ve tutumların oluşmasında etki derecesine ait frekans analizi aşağıda verilmiştir.

Okuldaki din derslerinin gençlerin dini yönelimleri üzerindeki etkisine istatistiksel sonuçlar Tablo 2.24'te verilmiştir.

Tablo 2.24: Okul Din Dersinin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Okul Din Dersi	N	X	S	F	p
Çok fazla	110	1,60	0,83	0,925	0,44
Fazla	149	1,63	0,71		
Normal	303	1,66	0,74		
Az	88	1,80	0,88		
Çok az	81	1,63	0,74		

Okuldaki din derslerinin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları çok fazla ($X=1,60$), fazla ($X=1,63$), normal ($X=1,66$), az ($X=1,80$) ve çok az ($1,63$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde okuldaki din derslerinin etkisi ortalamalar açısından anlamlı bir farklılık ($p=0,44$, $p>0,05$) göstermemektedir. Buna göre H_6a : "Okul din dersinin lise gençlerinin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır" şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklenmediği görülmektedir. Yani okuldaki din derslerinin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Dini Grup/Tarikat/Cemaatlerin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Hemen her toplumsal yapıda siyasi, ekonomik, dini ve entelektüel ilgilere kaynaklanan farklı tavır ve davranış örgütlenmelerine rastlamak mümkündür. Toplumsal hareketlilik ve değişme süreçleri toplumun yapısal özelliklerini dönüştürür; böylece bilgi, deneyim ve yönelim objeleriyle yeni bir takım grup davranışları ortaya

çıkar. Benzer düzeydeki ortak niteliklere sahip toplumsal eğilimlerde sosyal grupları doğurur (Subaşı, 2014, s.112). Yeni dini hareketlere katılan üyeler, önceki çevrelerinde erişemeyecekleri bir alana girdiklerine inandırılırlar. Üyelerine manevi aydınlanmanın ve Tanrı ile mistik bir ilişki kurmanın yolunun dünyevi meselelerden uzaklaşmaya bağlı olduğunu telkin ederler (Kirman, 2010, s.251).

Bu kısımda dini grup, tarikat ve cemaatlerin ile ilgili sırasıyla; gençlerin dini grup, tarikat ve cemaatler hakkındaki düşünceleri, dini bilgi ve tutumlarındaki değişme üzerindeki etkisi, gençlerin dini yönelimleri üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda gençlerin dini grup, tarikat ve cemaatler ile ilgili düşüncelerinin frekans analizi verilmiştir.

Tablo 2.25: Dini Gruplar (Tarikat ve Dini Cemaat) Hakkındaki Düşünce

Dini Gruplar Hakkındaki düşünce	N	%
Dinin doğru anlaşılmasını engelliyorlar	198	27,1
Dinin daha iyi anlaşılmasına ve yaşanmasına yardımcı oluyorlar	348	47,6
Diğer	185	25,3
Toplam	731	100

Bireylerin dini gruplar hakkındaki düşüncelerinin yer aldığı Tablo 2.25 verilerine bakıldığında %27,1 “Dinin doğru anlaşılmasını engelliyorlar” ifade ederken, %47,6’sı “Dinin daha iyi anlaşılmasına ve yaşanmasına yardımcı oluyorlar” demektir. Ayrıca %25,3’ü konuyla ya fikir belirtmemiş veya farklı bir düşünce içerisindedir.

Dini grup, tarikat ve cemaatlerin gençlerin dini yönelimleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi için yapılan Varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HSD testi sonuçları şu şekildedir,

Tablo 2.26: Dini Grup-Tarikat veya Cemaatlerin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Dini Grup-Tarikat veya Cemaat Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	77	1,53	,92	3,54	0,00
Fazla	67	1,53	,63		
Normal	171	1,54	,69		
Az	106	1,71	,73		
Çok az	310	1,76	,79		

Dini grup, tarikat ve cemaatlerin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla ($X=1,53$), fazla ($X=1,53$), normal ($X=1,54$), az ($X=1,71$) ve çok az ($1,76$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde dini grup, tarikat ve cemaatlerin etkisi ortalamalar açısından farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) göstermektedir. Ayrıca farklılıkların,

- Çok az – Normal

olarak belirtenlerin arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla etki derecesini “Çok fazla” diyenlerin “Normal” diyenlere göre dini grup, tarikat ve cemaatlerden daha fazla etkilendiği görülmektedir. Buna göre H_6b : “Dini grup- tarikat-cemaatlerin lise gençlerinin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir.

Resmi Dini Kurumların (Cami, vb.) Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Cami Müslümanların ibadet mahallerine toplu olarak verilen addır. Cami Müslümanların en önemli dinsel mekanıdır (Subaşı, 2014, s.134-135). Cami ve Kur'an kursu gibi resmi dini kurumlar toplumda her yaşta bireye dini bilgi aktarımı ve dini ritüellerin nasıl yerine getirilmesi gerektiğinin bilgisini sunmaktadır. Cami veya Kur'an kurslarında dini bilgi öğrenme gayretine dair frekans tablosuna bakılırsa,

Tablo 2.27: Okul Dışında Dini Bilgi Öğrenme Yönteminin Frekans Analizi

Okul Dışında Dini Bilgi Öğrenme Yöntemi	N	%
Kendi kendime	168	23
Kur-an kursunda	146	20
Camide / Yaz kursunda	223	30,5
Özel hocada	18	2,5
Diğer	68	9,3
Toplam	623	85,2

Tablo 2.27'ye göre ankete katılan bireylerin okul dışında dini bilgi öğrenme yolları cami/yaz kursu %30,5 ve Kur'an kursu %20 olarak tespit edilmiştir. Yani gençlerin %50,5 resmi dini kurumlardan dini bilgi öğrendiklerini ifade etmiştir.

Ayrıca gençlere Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan “Kurs/toplantı/seminere katıldınız mı veya katılmayı düşünür müsünüz?” sorusuna verilen cevapların frekans analizi Tablo 2.28'de verilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 2.28’de, ankete katılan gençlerin Diyanet İşleri Başkanlığının düzenlediği kurs/toplantı/seminer katılım oranlarına bakıldığında %5,9’u düzenli olarak katıldım/katılıyorum, %35,4’ü zamanım oldukça katıldım/katılıyorum, %14,9’u katılmayı düşünmedim/düşünmem ve %14,9’u fikir belirtmeyen olarak saptanmıştır.

Tablo 2.28: Diyanet İşleri Başkanlığının Düzenlediği Kurs/Toplantı/Seminerlere Katılım

Katılım	Sayı	%
Düzenli olarak katıldım/katılıyorum	43	5,9
Zamanım oldukça katıldım/katılıyorum	259	35,4
Katılmayı düşünmedim/düşünmem	319	43,6
Başka	109	14,9
Toplam	730	99,9

Resmi dini kurumların gençlerin dini yönelimi üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi için yapılan Varyans analizi sonuçları Tablo 2.29’da verilmiştir.

Tablo 2.29: Resmi Dini Kurumların Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Resmi Dini Kurumların Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	136	1,47	,67	4,939	0,00
Fazla	136	1,59	,67		
Normal	229	1,65	,74		
Az	84	1,74	,90		
Çok az	146	1,85	,86		

Resmi dini kurumların lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla ($X=1,47$), fazla ($X=1,59$), normal ($X=1,65$), az ($X=1,74$) ve çok az (1,85) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde resmi dini kurumların etkisi ortalamalar açısından yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) göstermektedir. Buna göre H_0 : “Resmi dini kurumların lise gençlerinin dini yönelimleri üzerinde etkisi vardır” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca farklılıkların,

- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla

grupları arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla resmi dini kurumlardan etkilenme derecesini “Çok az” olarak belirtenlerin “Çok fazla” ve “Fazla” diyenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Farklı Yollarda Dini Bilgi Almanın Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Okul dini sosyalleşme konusunda oldukça etkili bir araç araçtır. Bu kısımda gençlerin dini sosyalleşmesinde okul dışındaki (kendi kendine, Kur'an kursunda, camide, özel hocada, vb.) yollarla dini bilgi öğrenmeleri ve bu yöntemlerin bireyin dini bilgi ve tutumundaki etkileri ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. Okul dışında dini bilgi öğrenme gayretinin olup-olmadığına verilen cevaplara göre frekans analizi sonuçları şu şekildedir.

Tablo 16: Okul Dışında Dini Bilgi Öğrenme Gayreti

Okul Dışında Dini Bilgi Öğrenme Gayreti	N	%
Evet	623	85,2
Hayır	108	14,8
Toplam	731	100

Tablo 2.30 verilerine bakıldığında okul dışında dini bilgi öğrenme gayreti olanlar %85,2, olmayanlar ise %14,8 olarak tespit edilmiştir. Gençlerin birçoğunun bir şekilde okul dışında bir yolla dini bilgi öğrenmeye çalıştığı söylenebilir. Şimdi hangi yolla dini bilgi öğrenmeye çalıştıklarının frekans analiz tablosuna bakalım.

Tablo 2.31: Okul Haricinde Dini Bilgi Öğrenme Yolları

Dini Bilgi Öğrenme Yolları	N	%
Kendi kendime	168	23
Kur-an kursunda	146	20
Camide / Yaz kursunda	223	30,5
Özel hocada	18	2,5
Diğer	68	9,3
Toplam	623	85,2

Gençlerin okul haricinde dini bilgi öğrenme yollarına bakıldığında, %23'ü kendi kendime, %20'si Kur'an Kursunda, %30,5'i camide/yaz kursunda, %2,5'i özel hocada ve %9,3'ü de diğer olarak belirtmiştir.

Tablo 2.32: Okul Harici Dini Bilgi Öğrenme Yönteminin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Yöntem	N	X	S	F	p
Kendi kendime	168	1,77	,82	3,058	0,01
Kur-an kursunda	146	1,58	,70		
Camide / Yaz kursunda	223	1,52	,66		
Özel hocada	18	1,55	,70		
Diğer	68	1,53	,79		

Okul haricindeki dini bilgi öğrenme yönteminin gençlerin dini yönelimleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi için yapılan Varyans analizi sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Okul haricinde dini bilgi öğrenme yönteminin lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, kendi kendime (X=1,77), Kur'an kursunda (X=1,58), cami/yaz kursunda (X=1,52), özel hocada (X=1,55) ve diğer (%1,53) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde okul haricinde dini bilgi öğrenme yönteminin etkisi ortalamalar açısından anlamlı bir farklılık ($p=0,01$, $p<0,05$) göstermektedir. Bu farklılığın,

- Kendi kendime- Cami/ Kur'an kursu

diyenler arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla "Kendi kendine" diye belirtenlerin "Cami/ Kur'an kursu" diyenlere göre puan ortalamasının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

2.3.3. Sosyal Çevre ve Gençlerde Dini Yönelim

Dini toplumsallaşma açısından sosyal çevrenin önemi, bireyin dini inanç, tutum ve davranışları üzerindeki etki mekanizmasının işleyiş biçimiyle ilgilidir. Bireyin etkileşime girdiği sosyal çevreyle (iş, mahalle, okul arkadaşları, komşular, akrabalar dini organizasyonlar vb.) benzer bir dini eğilime sahip oluşunun etkisi ile farklı veya bütünüyle ayrı bir dini eğilime sahip oluşu arasında farklılık olabilmektedir (Akyüz-Çapcıoğlu, 2012, s.379).

Çalışmamızın birinci bölümünde de ifade edildiği gibi çalışmanın örneklem grubunu Batman merkezdeki sekiz lisenin her sınıf seviyesinin A şubesi oluşturmaktadır. Batman merkezde her sosyal tabakadan insanı bulunmaktadır.

Okul Arkadaşlarının Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Okul ortamı bireyler için oldukça etkili sosyo-kültürel ortamlardır. Birey okul ortamında birçok faktörden etkilenmektedir. Okul arkadaşları da bireyi birçok konuda etkilediği gibi dini yönelim konusunda da etkilemesi beklenen bir durumdur. Yani dindar arkadaşlar dini yönde telkinler ve teşviklerde bulunurken dine karşı ilgisiz olan arkadaşlarında bu yönde yönlendirme eğilimi içerisinde olacağı umulmaktadır.

Dini sosyalleşme sürecinde birbirini ne derecede etkilediklerini belirlemeye çalıştığımız okul arkadaşlarının, dini yönelim üzerindeki etkisine ilişkin Varyans analiz (ANOVA) sonuçları şu şekildedir:

Tablo 2.33: Okul Arkadaşının Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Okul Arkadaşının Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	68	1,67	,80	1,901	0,10
Fazla	74	1,52	,70		
Normal	274	1,60	,72		
Az	146	1,78	,85		
Çok az	169	1,68	,78		

Okul arkadaşlarının lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla ($X=1,67$), fazla ($X=1,52$), normal ($X=1,60$), az ($X=1,78$) ve çok az ($X=1,68$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde okul arkadaşının etkisi ortalamalar açısından farklılık ($p=0,10$, $p>0,05$) göstermemektedir. Buna göre H_7a : “Okul arkadaşının gençlerin dini yönelimi üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olması beklenir” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklenmediği görülmektedir. Dolayısıyla araştırmamızda okul arkadaşlarının gençlerin dini yönelimi üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı söylenebilir. Anlamlı bir farklılığın olmamasının sebebi örneklem grubumuzun genlik süreci devam ettiği için olabilir.

Mahalle Arkadaşlarının Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Hayatının çok önemli bir dönemleri olan çocukluk ve gençlik çağlarını belli bir mahallede geçiren genç birey için mahalle birçok sosyolojik olayın gerçekleştiği yerdir. Mahallenin en önemli aktörlerinden bir tanesi de hiç kuşkusuz mahalle arkadaşlarıdır. Birçok paylaşımda bulunulan mahalle arkadaşlarının dini bilgi ve tutum oluşumunda etkili olacağı düşünülmektedir.

Mahalle arkadaşının Batman’daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkisine ait Varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki Tablo 2.34’de verilmiştir.

Tablo 2.34: Mahalle Arkadaşının Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Mahalle Arkadaşının Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	44	1,69	,91	3,585	0,07
Fazla	63	1,63	,82		
Normal	200	1,49	,67		
Az	165	1,70	,76		
Çok az	259	1,75	,79		

Mahalle arkadaşlarının Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla ($X=1,69$), fazla ($X=1,63$), normal ($X=1,49$), az ($X=1,70$) ve çok az ($1,75$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde mahalle arkadaşlarının etkisi ortalamalar açısından farklılık ($p=0,07$, $p>0,05$) göstermemektedir. Buna göre H7b: “Mahalle arkadaşının gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklenmediği görülmektedir. Mahalle arkadaşları özellikle çocukluk döneminde en çok paylaşımda bulunan bireylerden biri olması sebebiyle farklılığa sebep olacağı düşünülse de araştırmamızda gençlerin dini yönelimleri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi de mahalle arkadaşı da tıpkı okul arkadaşı gibi bireyin gençlik süreci devam ederken muhatap olduğu bir toplumsal çevre olmasından kaynaklanmış olabilir.

Komşuların Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Geleneksel toplumlarda komşu önemli bir faktördür. Komşular çoğu zaman yakın akrabalarımızın birçoğundan daha fazla iletişim ve ortak paylaşım içinde bulunduğumuz gruptur. Fakat özellikle son yıllarda modernleşme ve toplumsal değişimlerin beraberinde getirdiği kültürel farklılaşma sonucunda komşu herhangi bir yabancıdan farksız hale gelmiştir. Bu kısımda komşuların gençlerin dini bilgi ve tutum oluşumundaki etkisinin ve din yönelim üzerindeki puan ortalamaları açısından farklılıklar gösterip-göstermediği incelenmiştir.

Dini yönelim üzerinde komşunu etkisinin ortalamalar bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Varyans analizi ve Tukey testi sonuçları aşağıdaki Tablo 2.35’de verilmiştir.

Tablo 2.35: Komşunun Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Komşunun Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	43	1,48	,73	5,561	0,00
Fazla	70	1,40	,58		
Normal	212	1,58	,65		
Az	141	1,67	,73		
Çok az	265	1,80	,89		

Komşunun Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamalarına bakılırsa, çok fazla ($X=1,48$), fazla ($X=1,40$), normal ($X=1,58$), az ($X=1,67$) ve çok az ($X=1,80$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde komşunun etkisinde yüksek düzeyde anlamlı farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. H7c:

“Komşuların gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca farklılıklar,

- Çok az – Fazla
- Çok az - Normal

diyen gruplar arasında olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla “Çok az” diyen gençlerin “Fazla” ve “Normal” diyen gençlerden daha fazla komşularından etkilendiği söylenebilir.

Okul Din Dersi Öğretmenlerin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Okul, lise gençleri için dört yıl uzun denebilecek bir zaman geçirdikleri bir ortamdır. Bu dört yıllık zaman içerisinde birçok insanla iletişim kurar ve sosyal paylaşımda bulunur. Bu süreç içerisinde iletişim içinde olduğu ve paylaşımda bulunduğu kişilerden bir tanesi de okul din dersi öğretmenidir. Bu kısımda okuldaki din dersi öğretmenin gençlerin dini bilgi ve tutum oluşumundaki etkisi ve din yönelim üzerindeki puan ortalamaları açısından farklılıklar gösterip-göstermediği incelenmiştir.

Tablo 2.36: Din Dersi Öğretmeninin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Din Dersi Öğr. Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	131	1,47	,65	6,218	0,00
Fazla	185	1,55	,67		
Normal	256	1,69	,71		
Az	82	1,87	1,01		
Çok az	77	1,88	,94		

Dini yönelim üzerinde okuldaki din dersi öğretmenin etkisinin ortalamalar bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Varyans analizi ve Tukey testi sonuçları yukarıdaki Tablo 2.36’da verilmiştir.

Okuldaki din dersi öğretmenlerinin lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamalarına bakılırsa, çok fazla ($X=1,47$), fazla ($X=1,55$), normal ($X=1,69$), az ($X=1,87$) ve çok az ($X=1,87$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde okuldaki din dersi öğretmenin etkisinde yüksek düzeyde anlamlı farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. Buna göre H_7 : “Okullarda din dersi öğretmenlerinin gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir” şeklinde kurduğumuz hipotezimizin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonuçlarına göre farklılıkların,

- Az – Çok fazla
- Az – Fazla
- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla

arasında olduğu söylenebilir. Dolayısıyla etki derecesini “Az” ve “Çok az” olarak belirten bireylerin “Çok fazla” ve “Fazla” diyenlere göre okuldaki din dersi öğretmeninden daha fazla etkilendikleri görülmektedir.

Din Görevlilerinin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Resmi dini kurumlar ve gençlerde dindarlık ilişkisi kısmında, okul dışında dini bilgi öğrenme yolları arasında Kur'an kursu ve cami diyenlerin oranı %50,5 olarak saptanmıştır (bkz. Tablo 2.31). Dolayısıyla din görevlilerinin gençlerin dini tutum ve davranışlarında etkili olduğu söylenebilir.

Din görevlilerinin gençlerin dini yönelim üzerindeki etkisinin Varyans analizi (ANOVA) sonuçları şu şekildedir:

Tablo 2.37: Din Görevlilerinin (imam vb.) Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Din Görevlilerinin Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	134	1,38	,65	10,26	0,00
Fazla	148	1,53	,69		
Normal	208	1,68	,73		
Az	97	1,84	,75		
Çok az	144	1,88	,90		

Din görevlilerinin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla (X=1,38), fazla (X=1,53), normal (X=1,68), az (X=1,84) ve çok az (X=1,88) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde din görevlilerinin etkisinde yüksek düzeyde anlamlı farklılık (p=0,00, p<0,01) saptanmıştır. H7d: “Din görevlilerinin gençlerin dini yönelimi üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olması beklenir” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca farklılıkların hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey HDS testine göre,

- Az – Çok fazla
- Az – Fazla
- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla

grupları arasında farklılıklar belirlenmiştir. Dolayısıyla etki derecesi “Az” ve “Çok az” olarak belirten bireylerin “Çok fazla” ve “Fazla” diyenlere göre din görevlilerinden daha fazla etkilendikleri görülmektedir.

Çevredeki Dindar İnsanların Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Çevredeki dindar insanların Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkisine ait Varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki Tablo 2.38'de verilmiştir.

Tablo 2.38: Çevredeki Dindar İnsanların Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Çevredeki Dindar İnsanların Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	177	1,40	,61	13,874	0,00
Fazla	151	1,50	,69		
Normal	206	1,76	,75		
Az	88	1,79	,74		
Çok az	109	1,98	,96		

Çevredeki dindar insanların Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamalarına bakılırsa, çok fazla ($X=1,48$), fazla ($X=1,40$), normal ($X=1,58$), az ($X=1,67$) ve çok az ($X=1,80$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde çevredeki dindar insanların etkisinde yüksek düzeyde anlamlı farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. Buna göre $H7e$: “Çevredeki dindar insanların gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olması beklenir” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca farklılıklar,

- Az – Çok fazla
- Az – Fazla
- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla

grupları arasında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla etki derecesini “Az” ve “Çok az” olarak belirten bireylerin “Çok fazla” ve “Fazla” diyenlere göre çevredeki dindar insanlardan daha fazla etkilendikleri görülmektedir.

2.3.4. Kitle İletişim Araçları ve Dini Yönelim İlişkisi

İletişim toplumsal iletiler aracılığı ile kurulan toplumsal etkileşimdir (Fiske, 1996, s.16). Günümüzde teknolojik gelişmelerin ilerlemesi ve gelişmesiyle birçok kitle iletişim aracı hayatımızın merkezinde yerini almıştır. Televizyon, radyo, gazete,

kitap/dergi ve internet artık birçok olay ve durumu saniyeler içinde duymamıza ve duyurmamıza olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla günümüzde en hızlı ve güçlü sosyalleştirme araçlarından bir tanesi kitle iletişim araçlarıdır. Burada kitle iletişim araçlarının Batman'daki lise gençleri üzerindeki etkileri ve dini yönelimleri açısından farklılık gösterip-göstermediği üzerinde durulmuştur.

Aşağıda lise gençlerinin kitle iletişim araçlarını takip etme frekans tablosu verilmiştir. Tabloda ankete katılan gençlerin kitle iletişim araçlarını takip etme sayı ve yüzdeleri şu şekildedir.

Tablo 2.39: Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme Frekans Analizi

Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme	N	%
Evet hepsini takip ediyorum	64	8,8
Fırsat buldukça takip ediyorum	209	28,6
Tesadüfen rastlarsam takip ediyorum	251	34,3
Zamanım olmadığı için takip edemiyorum	48	6,6
İlgimi çekmediği için takip etmiyorum	159	21,8
Toplam	731	100

Tablo verilerine bakıldığında %28,4'ü kitle iletişim araçlarını takip etmediğini belirtirken, %71,6'sı gibi büyük bir çoğunluk ise bir şekilde takip ettiğini belirtmektedir. Kitle iletişim araçlarının gençlerin dini yönelim puan ortalamaları üzerinde bir farklılığa sebep olup olmadığı aşağıdaki Tablo 2.40'da verilmektedir.

Tablo 2.40: Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme İstatistiksel Analizi

Takip Etme	N	X	S	F	p
Evet hepsini takip ediyorum	64	1,53	,84	21,266	0,00
Fırsat buldukça takip ediyorum	209	1,42	,59		
Tesadüfen rastlarsam takip ediyorum	251	1,62	,62		
Zamanım olmadığı için takip edemiyorum	48	1,52	,82		
İlgimi çekmediği için takip etmiyorum	159	2,11	,94		

Kitle iletişim araçlarını takip etme puan ortalamaları, evet hepsini takip ediyorum ($X=1,53$), fırsat buldukça takip ediyorum ($X=1,42$), tesadüfen rastlarsam takip ediyorum ($X=1,62$), zamanım olmadığı için takip edemiyorum ($X=1,52$) ve ilgimi çekmediği için takip etmiyorum ($X=2,11$) olarak tespit edilmiştir. Kitle iletişim

araçlarını takip etme puan ortalamalarında farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. Ayrıca farklılıklar

- İlgimi çekmediği için takip etmiyorum- Evet hepsini takip ediyorum
- İlgimi çekmediği için takip etmiyorum- Fırsat buldukça takip ediyorum
- İlgimi çekmediği için takip etmiyorum-Tesadüfen rastlarsam takip ediyorum
- İlgimi çekmediği için takip etmiyorum-İlgimi çekmediği için takip etmiyorum
- Tesadüfen rastlarsam takip ediyorum- Fırsat buldukça takip ediyorum

grupları arasında olduğu saptanmıştır.

Batman'daki lise gençlerinin dini yayın ve programlar hakkındaki düşüncelerine ait frekans analizi aşağıdadır.

Tablo 2.41: Dini Yayın ve Programların Hakkındaki Düşünce

Dini Yayın ve Programların Hakkındaki Düşünce	N	%
1	308	42,1
2	176	24,1
3	148	20,2
4	99	13,5
Toplam	731	100

1. Okudukça faydalı buluyorum ve dini bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.
2. Dini konulardaki düşüncelerimde tereddüt yaşamama neden oluyor.
3. Dini konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamıyorum.
4. Başka.....

Tabloya göre ankete katılanların %42,1'i programları olumlu yönde değerlendirirken, %57,9'u programlarla ilgili ya olumsuz bulduklarını belirtmiş ya da yorum yapmamışlardır.

Aşağıdaki tablo verilerine göre dini yayın ve programlar hakkındaki düşüncelere ait puan ortalamalarına bakılırsa, okudukça faydalı buluyorum ve dini bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor ($X=1,46$), dini konulardaki düşüncelerimde tereddüt yaşamama neden oluyor ($X=1,74$), Dini konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamıyorum ($X=1,92$) ve başka ($X=1,71$) olarak belirlenmiştir.

Tablo 2.42: Dini Yayın ve Programlar Hakkındaki Düşüncenin İstatistiksel Analizi

Dini Yayın ve Programların Hakkındaki Düşünce	N	X	S	F	p
1	308	1,46	,64	14,211	0,00
2	176	1,74	,72		
3	148	1,92	,94		
4	99	1,71	,78		

1. Okudukça faydalı buluyorum ve dini bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.
2. Dini konulardaki düşüncelerimde tereddüt yaşamama neden oluyor.
3. Dini konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamıyorum.
4. Başka.....

Tablo 2.42'deki kitle iletişim araçlarını takip etme puan ortalamalarına göre dini yönelim puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. Ayrıca farklılıkların,

- Başka- Okudukça faydalı buluyorum ve dini bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.
- Dini konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamıyorum- Okudukça faydalı buluyorum ve dini bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.
- Dini konulardaki düşüncelerimde tereddüt yaşamama neden oluyor- Okudukça faydalı buluyorum ve dini bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.

grupları arasında olduğu saptanmıştır.

Televizyonun Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Televizyon kitle iletişim araçlarından en yaygın kullanılanıdır. Televizyon, haber, spor, eğlence, magazin, yarışma belgesel, kültür ve sanat gibi her yaş grubundan hemen hemen herkese hitap etmektedir. Televizyon programlarının farklılaşan bu yapısı içerisinde, dini içerikli çeşitli yayın ve programlar da yerini almıştır. Öyle ki, bu dini içerikli programlar, formatları, kullandıkları dil ve üslupları, konu ve konuklarıyla, konuları ele alış tarzlarıyla dikkat çekici bir hale gelmiştir. Türk toplumsal yapısı içerisinde çok farklı yön ve şekilleriyle yansıyan dini hayata sahip olan insanların da bu programlar aracılığıyla dini tutum ve davranışlarında, yerleşik kültüre uygunluk

açısından bireyselleşme ve farklılaşma düzeyinde bir etkileşim meydana getirdiği gözlemlenebilmektedir. (Yenen, 2005, s.2)

Televizyonun Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkisine ait Varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki Tablo 2.43'de verilmiştir.

Tablo 2.43: Televizyonun Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Televizyonun Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	107	1,52	,67	5,156	0,00
Fazla	92	1,50	,66		
Normal	206	1,57	,70		
Az	143	1,77	,83		
Çok az	183	1,81	,85		

Televizyonun lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları şu şekildedir; çok fazla (X=1,52), fazla (X=1,50), normal (X=1,57), az (X=1,77) ve çok az (X=1,81). Dini yönelim üzerinde televizyonun etkisinde yüksek düzeyde anlamlı farklılık (p=0,00, p<0,01) saptanmıştır. Buna göre H8a: “Televizyon gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olur” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca bu farklılıkların

- Çok az – Çok fazla
- Çok az – Fazla
- Çok az - Normal

diylen gruplar arasında ve yönünde olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla etki derecesini “Çok az” olarak belirten bireylerin “Çok fazla”, “Fazla” ve “Normal” diyenlere göre televizyondan daha fazla etkilendikleri görülmektedir.

Radyonun Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Radyonun Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkisine ait Varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HSD testi sonuçları aşağıdaki Tablo 2.44'de verilmiştir.

Tablo 2.44: Radyonun Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Radyonun Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	32	1,56	,75	1,279	0,27
Fazla	32	1,71	,77		
Normal	78	1,52	,61		
Az	123	1,60	,65		
Çok az	466	1,70	,82		

Radyonun lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamalarına şu şekildedir, çok fazla ($X=1,56$), fazla ($X=1,71$), normal ($X=1,52$), az ($X=1,60$) ve çok az ($X=1,70$). Dini yönelim üzerinde radyonun etkisinde farklılık ($p=0,27$, $p>0,05$) saptanmamıştır. Buna göre H8b: “Radyo gençlerin dini yönelimi üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmaz” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir.

Gazetenin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Gazetenin Batman’daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkisine ait Varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HSD testi sonuçları aşağıdaki Tablo 2.45’de verilmiştir.

Tablo 2.45: Gazetenin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Gazetenin Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	39	1,43	,71	2,121	0,07
Fazla	24	1,75	,73		
Normal	90	1,51	,73		
Az	139	1,66	,64		
Çok az	439	1,70	,81		

Gazetenin lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları şu şekildedir, çok fazla ($X=1,43$), fazla ($X=1,75$), normal ($X=1,51$), az ($X=1,66$) ve çok az ($X=1,70$). Dini yönelim üzerinde gazetenin etkisinde farklılık ($p=0,07$, $p>0,05$) saptanmamıştır. Buna göre H8c: “Gazete gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olmaz” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Bunun sebebi gençlerin büyük çoğunluğu boş zamanlarında internet ve sosyal medya kullanımına ayırdıkları için gazeteye ulaşma ve inceleme zahmetine katlanmak istememeleri olabilir.

Kitap/Dergilerin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

Tablo 2.46: Kitap ve Derginin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

Kitap ve Dergi Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	107	1,57	,88	1,318	0,26
Fazla	110	1,60	,75		
Normal	175	1,61	,68		
Az	113	1,72	,74		
Çok az	225	1,73	,80		

Kitap ve derginin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkisine ait Varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HSD testi sonuçları yukarıdaki Tablo 2.46'da verilmiştir.

Kitap ve derginin lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamalarına bakılırsa, çok fazla ($X=1,57$), fazla ($X=1,60$), normal ($X=1,61$), az ($X=1,72$) ve çok az ($X=1,73$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde kitap ve derginin etkisinde anlamlı bir farklılık ($p=0,26$, $p>0,05$) saptanmamıştır. Buna göre H8ç: "Kitap/dergi gençlerin dini yönelimi üzerinde farklılığa sebep olur" şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklenmediği görülmektedir. Yapılan analizlerin sonuçlarının beklenenden farklı olmasının sebebinin ne olacağına dair yapılan gözlemler sonucu öğrencilerin kitap tercihlerinde dini içerikli kitaplar yerine daha çok ilgilerini çeken roman, hikaye tarzı kitapları okumaları etkili olabilir.

İnternetin Dini Yönelim Üzerindeki Etkisi

İnternet çağı diye adlandırabileceğimiz günümüzde hayatın birçok alanında örneğin; haber, iş, eğlence, sağlık, eğitim, sohbet ve ticari alanlarda olduğu gibi dini konularda da insanlara hızlı bir etkileşim ve iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla internet, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda olduğu gibi yenilikler ve değişimler doğrultusunda etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Küçükcan, 2005, s.211-2015).

İnternetin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimleri üzerindeki etkisine ait Varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HSD testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.47: İnternetin Gençlerin Dini Yönelimi Üzerindeki Etkisinin İstatistiksel Analizi

İnternetin Etkisi	N	X	S	F	p
Çok fazla	181	1,50	,70	4,796	0,00
Fazla	153	1,72	,83		
Normal	167	1,58	,69		
Az	87	1,69	,63		
Çok az	143	1,85	,89		

İnternetin Batman'daki lise gençlerinin dini yönelimi üzerindeki etkisinin puan ortalamaları, çok fazla ($X=1,50$), fazla ($X=1,72$), normal ($X=1,58$), az ($X=1,69$) ve çok az ($X=1,85$) olarak belirlenmiştir. Dini yönelim üzerinde internetin etkisinde yüksek düzeyde anlamlı farklılık ($p=0,00$, $p<0,01$) saptanmıştır. H8d: "İnternet gençlerin dini

yönelimi üzerinde farklılığa sebep olur” şeklinde kurduğumuz hipotezin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca farklılıkların,

- Çok az - Çok fazla
- Çok az - Normal

diyen gruplar arasında ve yönünde saptanmıştır. Dolayısıyla etki derecesini “Çok az” olarak belirten bireylerin “Çok fazla” ve “Normal” diyenlere göre internetten daha fazla etkilendikleri görülmektedir.

SONUÇ

Araştırmanın evreni olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Batman ili seçilmiştir. Batman il merkezindeki lise gençlerinin dini tutum ve davranışları ile dini yönelimleri üzerinde nelerin etkili olduğu üzerinde araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmada dini sosyalleşme sürecinde gençlerin etkilendiği parametrelerin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Batman ilinin sosyo-kültürel yapısı, gelenek ve değerleri göz önünde bulundurularak hipotezler ortaya atılmıştır. Ankete katılan gençlerin dini tutum ve davranışları ile dini yönelimleriyle ilgili kurulan hipotezler ve anketler verilerinin analiz sonuçlarına göre varılan sonuçlar şu şekildedir;

- Demografik özelliklerin (cinsiyet, yaş, sınıf seviyesi ve toplumsal tabaka) dini yönelim üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir.
- Dindarlık algılarıyla dini yönelimleri arasında zıt bir ilişki vardır. Örneklem grubunda kendisini “Çok Dindar” olarak tanımlayanların dini yönelimlerinin düşük, kendisini “Dine Karşı İlgisiz” olarak tanımlayanların dini yönelimlerinin yüksek çıktığı görülmektedir.
- Örneklem grubumuzdaki gençlerin büyük bir çoğunluğunun aileden dini eğitim aldığını görülmüştür.
- Gençlerin dini yönelimi üzerinde aile bireylerinin (anne, baba, kardeş, büyük anne-babanın ve yakın akraba) tamamının etkisi olmakla birlikte en güçlü etkiyi anne göstermektedir.
- Anketimize katılan bireylerin dini yönelimlerinde okul din dersinin etkisi görülmezken, okul din dersi öğretmeninin etkisinin görüldüğü saptanmıştır.
- Deneklerimizin dini yönelimlerinde dini grup, tarikat ve cemaat, resmi dini kurumların etkisinin olduğu saptanmıştır.
- Okul haricinde dini bilgi öğrenme yöntemleri arasında en etkili olanın cami/yaz kursu olduğu görülmüştür.
- Okul arkadaşı ve mahalle arkadaşının dini yönelim üzerinde etkisi yokken, komşuların, din dersi öğretmenlerinin, din görevlilerinin ve çevredeki dindar insanların dini yönelim üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir.

- Örnekleme grubumuza dahil olan gençlerin çoğunun bir şekilde kitle iletişim araçlarını takip ettikleri ve dini tutum ve davranışlarını oluşturmada kitle iletişim araçlarından etkilendikleri görülmüştür.

- Deneklerimiz dini yayın ve programları faydalı bulmaktadır.

- Kitle iletişim araçlarından televizyon ve internet dini yönelim üzerinde güçlü bir etkiye sahipken, radyo, gazete, kitap/derginin bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Araştırmamızın hipotezleri ve genel sonuçlarına bakıldığında, bireylerin sosyalleşme sürecinde en önemli faktörlerin kişinin doğumundan itibaren zorunlu olarak sosyalleşmeye tabi olduğu ve yakın ilişkilerde bulunduğu kişiler ve unsurlar olduğu görülmektedir. Buradan hareketle en önemli dini sosyalleşme unsuru annedir. Bunun yanı sıra dini sosyalleşme sürecinde baba, kardeş, büyük anne-baba ve yakın akrabalar gibi diğer aile bireylerinin de etkisi vardır. Bireyin sosyal çevresi genişledikçe dini sosyalleşmelerinde de etkilendiği unsurlar da değişmektedir. Sosyal çevrede bireylerin dini sosyalleşmesini din görevlilerinin, çevredeki dindar insanların ve kitle iletişim araçlarının etkilediği saptanmıştır.

Sonuç olarak; örnekleme grubumuza dahil olan bireylerin dini sosyalleşme sürecinde aile bireyleri, çevredeki dindar insanlar, din adamları, dini grup, cemaat ve tarikatlar ve kitle iletişim araçlarından etkilendiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Akyüz, N., & Çapçioğlu, İ. (2012). *Ana Başlıklarıyla DİN Sosyolojisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Altıkardeş, İ. (2003). *Din Sosyalleşme ve Hoşgörü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Aslan, A. (2014). *Ortaöğretim gençliğinin kimlik oluşumunda aile, din ve medyanın etkileri (Çarşamba örneği), (Yüksek Lisans Tezi)*. Samsun: On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atalay, B. (2014). *Doğum Öncesi Eğitimlerin Anne-Bebek Bağlanmasına Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi)*. İzmir: Ege üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Avcı, N. (2007). *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bahadır, A. (2006). *Jung ve Din*. Konya: İz Yayıncılık.
- Bottomore, T. (1984). *Toplum Bilim*. İstanbul: Beta Basım, Yayım, Dağıtım A.Ş.
- Bucuka, Y. (2017). *Dini sosyalleşme ve Sosyal Dışlanma Ekseninde Engellilik, (Doktora Tezi)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Celkan, H. (1990). *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi Araştırma-İnceleme Dizisi (2. Baskı)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çepel, N. (1996). *Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Tema Vakfı.
- Çiğdem, A. (2003). *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çoştı, Y. (2009a). "Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım, Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.8 sayı 15 s119-139.
- Çoştı, Y. (2009b). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.9, sayı 3, s.117-140.
- Çoştı, Y. (2011). *Toplumsallaşma ve Dindarlık (Samsun Örneği)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dam, H. (2002). *Yetişkinlerin Din Eğitimi (Doktora Tezi)*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Dubow, E., Huesmann, L., & Greenwood, D. (2007). *Media and Youth Socialization: Underlying Processes and Moderators of Effects*. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research*. New York: Guilford Press.
- Durkheim, E. (1956). *Education and Sociology*. Glencoe: The Free Press Glencoe.
- Erkal, M. (1983). *Sosyoloji (Toplumbilim)(2.Baskı)*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Gecas, V. (2000). "Socialization", *Encyclopedia of Sociology*, (ed. Edgar F. Borgatta, Rhonda J.V. Montgomery). New York: Macmillan Reference.
- Good, C. (1959). *Dictionary of Education*. New York: Mc Graw Hill Co.
- Gökçe, B. (1990). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Aile Yazıları I. *Bilim Serisi*, 205-223.
- Günay, Ü. (1981). *Türkiye' de Dini Sosyalleşme*. Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Günay, Ü. (2006). "Dindarlığın Sosyolojisi", *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, (eds. Ünver Günay-Celeddin Çelik). Adana: Karahan Kitapevi.
- Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İşçi, G. (2011). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Johnstone, R. L. (2004). *Religion in Society; A Sociology of Religion*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). *İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş (6.Baskı)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Karaca, F. (2010). *Din Psikolojisi, Ed. Hayati Hökelekli, Dindarlığın Gelişimi (1.Baskı)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, N. (2012). *Aile Sosyolojisi (3. Baskı)*, (Ed. Aytül Kasapoğlu & Nadide Karkıner). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Kayıklı, H. (2003). *Allport'a Göre Dini Yasayı Gelişimsel Bir Açılım*. Ankara: Dini Araştırmalar Dergisi.
- Kirman, M. A. (2010). *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Kızılcılık, S., & Erjem, Y. (1994). *Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitapevi.
- Koçer, H. (1980). *Eğitim Tarihi I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Köylü, M. (2004). *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayıncılık.
- Kurt, A. (2016). *Din Sosyolojisi (10. Baskı)*. İstanbul: Sentez Yayıncılık İstanbul.

- Küçükcan, T. (2005). *"Dini Yayıncılıkta İnternet (Sanal Dini İletişim Açısından Yeni Alanlar ve Yeni Stratejiler)"II.Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi*. Ankara: DBİ Yayınları.
- Levinson, D. (1988). *The Seasons of a Man's Life*. New York: Alfred A. Knoph Publisher.
- Miller, W. B. (1960). Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency. *Journal of Social Issues*, 103.
- Nilay, Ç. (2012). *Aile Sosyolojisi (3. Baskı)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Oktay, M. (1996). *İletişimciler İçin Davranış Bilimlerine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Okumuş, E. (2018). *Din Sosyolojisi (1.Baskı)*. Ankara: Maarif Mektepleri.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Önür, N. (1990). *Sembolik Etkileşimci Bir Perspektifle Aile İçi İletişim İlişkilerinin Çözümlemesi*. Ankara: Cumhur Başbakanlık, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Özdemir, M. (2018). *Çalışan annelerin, çocuklarının dini sosyalleşmeleriyle ilgili tutum ve davranışları üzerine bir araştırma (Karaman Örneği), (Doktora Tezi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Peker, H. (2013). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Selçuk, Y. Z. (2004). *Gelişim Ve Öğrenme (10. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim, Öğrenme Ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Spot Matbacılık.
- Sherkat, D. (2003). *"Religious Socialization; Sources of Influence and Influences of Agency". Handbook of sociology of Religion. Ed. Michelle Dillon*. Cambridge: Cambridge Universty Press.
- Siyez, D., & Aysan, F. (2007). *Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Fakültesi Dergisi.
- Smith, O. (1957). *Foundations of Curriculum Development*. USA: Harcourt Brace and World.

- Stearns, P. N. (2006). *Childhood In World History*. London and New York: Routledge.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Ankara: İmge kitapevi.
- Subaşı, N. (2014). *Din Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Şentürk, H. (1987). *Din duygusu, din şuuru ve şahsiyet gelişmesi, Sayı: 10*. Ankar: Din öğretimi Dergisi.
- Tavukçuoğlu, M., & ERDEM, H. (2005). *Eğitim Fakülteleri İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Doktora Tezi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yenen, İ. (2005). *Televizyonlarda Yayınlanan Dini Programların İzler Kitlenin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Etkileri (Konya Örneği), (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yüce, F. (2009). *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zeyrek, İ. (2006). *Dini Sosyalleşmede Etkenler ve Araçlar (Şırnak Örneği) (Yüksek Lisans Tezi)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zuckerman, P. (2006). *Din Sosyolojisine Giriş (Çev. İhsan ÇAPÇIOĞLU & Halil AYDINALP)*. Ankara: Birleşik Kitapevi.

İnternet Adresleri

- MEB, (2019). “Batman Ziya Gökalp Anadolu Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&ei=iwrvXKq7Gu7jsAfq2bXgAg&q=batman+ziya+g%C3%B6kalp+anadolu+lisesi&oq=BATMAN+zi&gs_l=psy-ab.1.0.35i39j0i9.112193.112382..114263...0.0..0.457.784.3-1j1.....0....1..gws-wiz.....0i71.uYV8pFIwj7Y
- MEB, (2019). “Batman Spor Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&ei=hArvXMrdHs6WkwXFyLrYAw&q=BATMAN+SPOR+L%C4%B0SES%C4%B0&oq=BATMAN+SPOR+L%C4%B0SES%C4%B0&gs_l=psy-ab.3..35i39j0i9.2508.4166..4423...1.0..0.264.473.2-2.....0....1..gws-wiz.....0i71.RVadvl5wg
- MEB, (2019). “Batman Anadolu Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?q=BATMAN+ANADOLU+L%C4%B0SES%C4%B0&rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&oq=BATMAN+ANADOLU+L%C4%B0SES%C4%B0&aqs=chrome..69i57j69i60l2j69i61.4136j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8
- MEB, (2019). “Batman Fen Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?q=BATMAN+FEN+L%C4%B0SES%C4%B0&rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&oq=BATMAN+FEN+L%C4%B0SES%C4%B0&aqs=chrome..69i57j69i59.3392j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8
- MEB, (2019). “Batman Sosyal Bilimler Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?q=BATMAN+SOSYAL+B%C4%B0L%C4%B0MLER+L%C4%B0SES%C4%B0&rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&oq=BATMAN+SOSYAL+B%C4%B0L%C4%B0MLER+L%C4%B0SES%C4%B0&aqs=chrome..69i57.6005j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8
- MEB, (2019). “Batman TP Fatıma Zehra Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?q=batman+tp+fat%C4%B1ma+zehra+k%C4%B1z+anadolu+imam+hatip+lisesi&rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&oq=bat

[man+tp+fat%C4%B1ma+zehra+k%C4%B1z+anadolu+imam+hatip+lisesi&aq=s=chrome..69i57j69i61.13515j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8](https://www.google.com/search?q=batman+ahmedi+hani+anadolu+imam+hatip+lisesi&aq=s=chrome..69i57j69i61.13515j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8)

MEB, (2019). “Batman Ahmedi Hani Anadolu İmam Hatip Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?q=batman+ahmedi+hani+anadolu+imam+hatip+lisesi&rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&oq=BATMAN+AHMED%C4%B0+HAN%C4%B0+&aqs=chrome.1.69i57j69i59.6745j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8

MEB, (2019). “Batman Piri Reis Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi”, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019, https://www.google.com/search?q=batman+piri+reis+mesleki+ve+teknik+anadolu+lisesi&rlz=1C1AVFC_enTR825TR825&oq=BATMAN+P%C4%B0&aqs=chrome.1.69i57j69i59.4265j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8

NİŞANYAN, Sevan; Sözlere Sığacağı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, Erişim tarihi: 12 Şubat 2019. <http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C3%A7evre>

Ross, A.E. (1919). "Socialization". [Sosyalleşme]. *American Journal Of Sociology*, 24 (6), 652-671. Erişim tarihi: 20 Şubat 2019. <https://archive.org/stream/jstor-2764118/2764118#page/n19/mode/2up>

TDK, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Erişim tarihi: 5 Mart 2019. <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

Thomas CARLYLE, Essays On Goethe, Erişim tarihi: 10 Şubat 2019. <http://www.archive.org/stream/essaysongoethe00carluoft#page/n7/mode/2up>

EK

LİSE GENÇLERİNDE DİNİ SOSYALLEŞME:

BATMAN İL MERKEZİ ÖRNEĞİ

Elinizdeki anket formu, Batman İl Merkezinde Liselerde okuyan öğrencilerin dini yönelim ile dini sosyalleşme faktörlerinin etkinliği ve durumunu araştırmayı amaçlayan bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bu sorularla tek tek kişilerin değil genelde öğrencilerin ne düşündüğünü araştırıyoruz. Bu sebeple sizin kimliğinizi belirleyecek sorularımız olmayacaktır. Cevaplarınız sadece bu bilimsel çalışma için kullanılacaktır.

Vereceğiniz **SAMİMİ** ve **GERÇEĞE UYGUN** cevaplar araştırmanın doğruluğu açısından önemlidir. Lütfen açıklamalar ışığında her maddeyi atlamadan okuyup size **EN UYGUN** ve **EN YAKIN** gelen seçeneği çarpı (**X**) ile işaretleyiniz. Anketin cevaplanması 15-20 dakika sürecektir. İlginize şimdiden teşekkür ederim.

Ebru ELER ÇAY

Yüksek Lisans Öğrencisi

Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum

Kişisel Bilgi Anketi:

1. Cinsiyetiniz?

() 1. Kadın () 2. Erkek

2. Yaşınız?

3. Okuduğunuz Lise Türü aşağıdakilerden hangisidir?

- () 1. Anadolu Lisesi () 2. Anadolu Meslek Lisesi
() 3. Fen Lisesi () 4. Sosyal Bilimler Lisesi
() 5. Anadolu İmam Hatip Lisesi () 6. Nitelikli Anadolu Lisesi
() 7. Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi () 8. Spor Lisesi

3.Sınıfınız?

- () 1. Sınıf () 2. Sınıf
() 3. Sınıf () 4. Sınıf

4. Kendinizi dindarlık bakımından aşağıdaki hangi seçenekte görüyorsunuz?

- () 1. Çok dindar () 2. Dindar
() 3. Biraz Dindar () 4. Dine Karşı İlgisiz

5. Batman'da kaç yıldır oturuyorsunuz?

1. () Doğduğumdan beri 2. () 10 yıldan çok
3. () 6-10 yıl 4. () 3-5 yıl
5. () Başka.....

6. (Eğer bütün hayatınız boyunca Batman'da oturmamışsanız) Batman'a gelmeden önce nasıl bir yerde yaşıyordunuz?

- () 1. Köy () 2. Kasaba-İlçe
() 3. Şehir () 4. Metropol (Ankara, İstanbul, İzmir)

7. Size göre aileniz, yaşama tarzınız, geliriniz ve evinizdeki eşyalar bakımından şu tabakalardan hangisine girer?

- () 1. Üst tabaka (Zengin) () 2. Orta tabakanın üstü
() 3. Orta tabaka (Orta halli) () 4. Orta tabakanın altı
() 5. Alt tabaka (Fakir)

Bu bölümde şu an ki dînî bilgi, inanç ve davranışlarınızın oluşmasında ailenin, eğitimin, toplumsal çevrenin ve kitle iletişim araçlarının etkisi sorulmaktadır. Lütfen her soruyu atlamadan okuyarak, o sorunun altında yer alan size uygun olan seçeneği çarpı (X) ile işaretleyiniz.

8. Aileniz tarafından size, din eğitimi ve öğretimiyle ilgili bilgiler verildi mi?

- () 1. Evet () 2. Hayır

9. Şu anki dînî bilgi ve tutumlarınıza sahip olmanızda aşağıda yazılı aile bireylerinizin etki derecelerini lütfen atlamadan birer birer işaretleyiniz?

	Çok Fazla	Fazla	Normal	Az	Çok Az
1. Annem	()	()	()	()	()
2. Babam	()	()	()	()	()
3. Kardeşlerim	()	()	()	()	()
4. Büyükbabam ve Büyükannem.	()	()	()	()	()
5. Yakın akrabalarım (amca, dayı hala, vb.)	()	()	()	()	()

10. Şu an ki dînî bilgi ve tutumunuza sahip olmanızda aşağıdaki eğitim kurumlarının etki derecesini lütfen atlamadan birer birer işaretleyiz?

	Çok Fazla	Fazla	Normal	Az	Çok Az
1. Okullardaki Din Derslerinin	()	()	()	()	()
2. Dini Grup, Tarikat ve Cemaatlerin	()	()	()	()	()
3. Resmi Dini Kurumların (Cami, vb.)	()	()	()	()	()

11. Okul haricinde dînî bilgiler öğrenme gayretiniz oldu mu?

- () 1. Evet () 2. Hayır

12. Eğer oldu ise, hangi yolla?

- () 1. Kendi kendime () 2. Kur'an Kursunda
() 3. Camide/Yaz Kurslarında () 4. Özel hocada
() 5. Diğer.....

13. Dînî gruplar (tarikat ve dînî cemaat) hakkındaki aşağıdaki ifadelerden hangisi sizce en uygundur?

- () 1. Dînin doğru anlaşılmasını engelliyorlar, faaliyetlerine engel olunmalıdır.

- () 2. Dînin daha iyi anlaşılmasına ve yaşanmasına yardımcı oluyorlar.
() 3. Başka.....

14. Temel dînî bilgiler öğrenmek amacıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, hafta sonları ya da akşamları, camilerde veya cami dışında başka ortamlarda açılan kurs/toplantı/seminere katıldınız mı? Ya da katılmayı düşünür müsünüz?

- () 1. Düzenli olarak katıldım/katılıyorum.
() 2. Zamanım oldukça katıldım/katılıyorum.
() 3. Katılmayı düşünmedim/düşünmem.
() 4. Başka düşüncemiz varsa yazınız.....

15. Şu anki dini tutum ve davranışınızın oluşmasında aşağıda yazılı olan toplumsal faktörlerin etki derecesini lütfen atlamadan birer birer işaretleyiz?

	Çok Fazla	Fazla	Normal	Az	Çok Az
1. Okul Arkadaşlarımın	()	()	()	()	()
2. Mahalle arkadaşlarımın	()	()	()	()	()
3. Komşularımızın	()	()	()	()	()
4. Okullarında Din Dersi Öğret.	()	()	()	()	()
5. Din Görevlilerinin (İmam, vb.)	()	()	()	()	()
6. Çevremdeki Dindar İnsanların	()	()	()	()	()

16. Kitle İletişim Araçlarında (Televizyon, radyo, gazete, kitap, dergi, İnternet) yer alan dînî yayın ve programları takip eder misiniz?

- () 1. Evet hepsini takip ediyorum.
() 2. Fırsat buldukça takip ediyorum.
() 3. Tesadüfen rastlasam takip ediyorum.
() 4. Zamanım olmadığı için takip edemiyorum.
() 5. İlgimi çekmediği için takip etmiyorum.

17. Kitle İletişim Araçlarında yer alan dînî yayın ve programlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

- () 1. Oldukça faydalı buluyorum ve dînî bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.
() 2. Dînî konulardaki düşüncelerimde tereddüt yaşamama neden oluyor.
() 3. Dînî konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamıyorum.
() 4. Farklı bir cevabınız varsa yazınız.....

18. Şu an ki dînî tutum ve davranışınızın oluşmasında aşağıda yazılı olan kitle iletişim araçlarının etki derecesini lütfen atlamadan birer birer işaretleyiz?

	Çok Fazla	Fazla	Normal	Az	Çok Az
1. Televizyon	()	()	()	()	()
2. Radyo	()	()	()	()	()
3. Gazete	()	()	()	()	()
4. Kitap ve Dergi	()	()	()	()	()
5. İnternet	()	()	()	()	()

19. Anketle İlgili Düşüncelerinizi Yazınız?.....

Bu bölümde aşağıda yazılı olan her bir cümledeki ifadeye katılıp-katılmadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen her cümleyi atlamadan okuyarak, o cümlelerin yanında yer alan size uygun olan seçeneği çarpı (X) ile işaretleyiniz.

DİNİ YÖNELİM ÖLÇEĞİ	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Allah'ın, söylediğimiz ve yaptığımız her şeyi bildiğine inanırım.					
2. Hata işlediğim zaman Allah'tan af dilerim.					
3. Melek gibi gözle görülmeyen varlıklara inanmam.					
4. Kur'an'da anlatılanların hepsinin doğru ve her çağda geçerli olduğuna inanırım.					
5. Allah'ın varlığına inanırım.					
6. Kişinin dinî uğruna birtakım güçlüklerle katlanmasını anlamsız bulurum.					
7. Kandil gecelerini diğer günlerden biraz daha farklı olarak (ibadet ederek, mevlit, Kur'an dinleyerek) dinî ağırlıklı geçiririm					
8. Düzenli olarak beş vakit namaz kılarım.					
9. Yanlış dinî tutum ve davranışlarımı düzeltmeye çalışırım.					
10. Nafîle (farz olmayan) ibadetler yaparım					
11. Kem gözlü insanların nazarının dokunduğuna inanırım.					
12. Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanırım.					
13. Ramazan ayı boyunca oruç tutarım.					
14. Dinî kuralları sıkıcı bulurum.					
15. Nazar değen kişiye kurşun dökülerek nazarın yok edilebileceğine inanırım.					
16. Ölümünden sonra Ahiret hayatına (Cennet ve Cehenneme) inanırım.					
17. Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümlerin olduğunu düşünürüm.					
18. Maddi durumum elverirse hacca gitmek isterim.					
19. Dinî inancın gerekli olmadığını düşünürüm.					
20. Muskaya inanırım.					
21. İnancıma göre hareket etmediğim zaman, içimde bir huzursuzluk duyarım.					
22. İçki içmek ve kumar oynamanın dinen yasak olduğuna inanırım.					
23. Bazı mübarek günlerde oruç tutarım.					
24. Cin çarpmasına inanırım.					
25. Dinî kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.					
26. Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanırım.					
27. Dinî kuralların, günlük yaşama hiçbir katkısının olmadığına inanırım.					
28. Dinî değerlere saygı gösteririm.					
29. Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım.					
30. Büyüye inanırım.					

31. Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi (peygamberi) olduğuna inanırım.					
32. Türbelerde dilekte bulunarak, ondan medet umarım.					
33. İslam dîninin hayatıma bir gaye ve anlam kazandırdığını düşünüyorum.					
34. Dînî tutum ve davranışlarımda tutarlı ve dengeli olmaya çalışırım.					
35. Dînimi başkalarına da anlatmaya çalışırım.					
36. Dua ederim.					
37. İnsanları iyiliğe yönlendirip, onları kötülükten uzaklaştırmaya çalışırım.					

